

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Joanna Graumann Walnstedt

Arvlåtares och bröstaringes rättsliga ställning

– En studie av laglotten utifrån normativa
grundmönster

Examensarbete
30 ECTS

Docent Eva Ryrstedt

Familjerätt

HT 2007

Innehåll

SUMMARY	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR OCH BEGREPP	3
1 INLEDNING	4
1.1 Inledande ord	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Metod och material	5
1.4 Avgränsning	5
1.5 Disposition	6
2 HISTORIK	7
2.1 Arvsrättens framväxt	7
2.2 Testamentsrättens framväxt	8
2.3 Arvsrättens principer	10
3 ARVLÅTARENS FÖRFOGANDERÄTT ÖVER SIN EGENDOM	11
3.1 Arvlåtarens förfoganderätt genom testamente	11
3.1.1 Testamentsfrihet	12
3.1.2 Hänsyn till testators vilja	13
3.1.3 Testatorn har olika möjligheter att förordna om egendom	13
3.1.4 Testamentet i förhållande till laglotten	15
3.2 Individens förfoganderätt genom gåva	16
3.2.1 Presumtion av gåva som förskott på arv	16
4 BRÖSTARVINGENS RÄTTSLIGA STÄLLNING	18
4.1 Laglottsinstitutet	18
4.2 Lagstiftarens resonemang kring laglottsinstitutet	19
4.2.1 Laglottens syfte	19
4.2.2 Laglotten - en naturlig norm	20
4.2.3 Social och ekonomisk samhörighet	20
4.2.4 Från social och ekonomisk samhörighet till blodsband	21
4.2.5 Viss kritik mot att gå från social och ekonomisk samhörighet till blodsband	21

4.2.6	En fråga om rättvisa för bröstarvingar	22
4.3	Diskussionen om ett eventuellt avskaffande av laglotten	23
4.3.1	Förslaget om att avskaffa laglotten	23
4.3.2	Argumentet att laglottsinstitutet har försvagats av samhällsutvecklingen	24
4.3.3	Rättviseargumentet	25
4.3.4	Frågan om testamente	25
4.3.5	Den fortsatta diskussionen om ett avskaffande	26
5	NORMATIVA GRUNDMÖNSTER	27
5.1	Uppsatsens tre normativa grundmönster	27
6	ANALYS	29
6.1	Arvlåtarens legala ställning avseende laglotten när det finns bröstarvingar	29
6.1.1	En omfattande frihet under livstiden	29
6.1.2	Med döden som brytpunkt för arvlåtarens rättsliga ställning	30
6.2	Lagstiftarens motivering av arvlåtarens legala ställning	31
6.2.1	Lagstiftarens resonemang kring laglottsinstitutet	31
6.2.2	Lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning vid gåva	32
6.2.3	Lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning vid testamente	33
6.2.4	En avvägning mellan arvlåtarens och bröstarvingens legala ställning	34
6.3	Bröstarvingens legala ställning	34
6.3.1	Bröstarvingens legala ställning gentemot arvlåtaren	34
6.3.2	Hur bröstarvingens legala ställning motiveras	35
6.4	Varför ser den legala ställningen för arvlåtare och bröstarvinge ut som den gör?	36
6.4.1	De normativa grundmönstren inom arvsrätten	36
6.4.2	De normativa grundmönstren inom testamentsrätten	37
6.4.3	De normativa grundmönstren för gåva	38
6.4.4	En kollision mellan normativa grundmönster och rättsregler	38
6.4.5	Normativa grundmönster i förändring	39
7	SLUTSATS	40
	LITTERATURFÖRTECKNING	42

Summary

This graduate thesis is about the lawful position of the deceased and the direct heir, concerning the lawful portion of the forced heir. The lawful portion is expressed in 1 § 7 Chap. ÄB and entitles the forced heir half of the deceased's estate. The lawful position of the deceased and the forced heir are interpreted through "Normative Patterns". The "Normative Patterns" that attract the judicial regulation in this thesis are:

1. *consanguinity*,
2. *the right of disposal of the person* and
3. *the social and economical connection*.

During its lifetime an individual has strong rights of disposal of his or her property, through testament or gift. After death, the lawful position of the deceased is changed into a weaker lawful position, in favour of the forced heir, even though legal actions were made before death. The lawful portion protects the lawful position of the forced heir. The lawful position of the deceased depends upon the forced heir, who is the subject to protection according to the legislator.

The legislator justifies the lawful position of the deceased through the strong freedom of testation. However, the legislator also wants to prevent the deceased to circumvent the law of succession. A justification for the lawful position of both the deceased and the heir is the kinship, or consanguinity, justice between heirs and the independence of the heirs towards the deceased. The legislator has also justified the forced heirs' lawful position in *social and economical connection*. *Social and economical connection* does not have the same influence on the legislation as it used to have, but it can still be perceived as a "Normative Pattern" that has affected the *consanguinity*. The lawful position of the forced heir towards the deceased is absolute concerning the lawful portion, but is not effectuated until after the death of the deceased.

The explanation of these two lawful positions, *consanguinity* and *social and economical connection*, can be found in the theory of "Normative Patterns". By dividing the lawful portion, testament and gift into three different legal areas, it becomes clear which "Normative Pattern" that prevails in each legal area. The same pattern attracts the legislation concerning testament and gift, *the right of disposal of the person*, but for the lawful portion it is the *consanguinity* that attracts the legal regulation. By moving these three patterns into a greater field, the law of succession, one can identify the collision between *the right of disposal of the person* and the *consanguinity*. Between these two patterns, *consanguinity* attracts the legal legislation the strongest.

Förord

Med detta förord vill jag passa på att tacka min familj och mina vänner för stöd och uppmuntran, inte bara under examensarbetet utan också under studietiden i Lund. Ni är många och även om alla inte får plats här skall ni veta att jag uppskattar ert stöd otroligt mycket.

Jag vill särskilt rikta ett varmt tack till docent Eva Ryrstedt för handledning, tillgänglighet och snabba svar. Utan Din handledning hade det inte varit möjligt att skriva en bra uppsats inom denna tidsram. Tack!

Jag vill tacka Jenny Dalin för att Du alltid så varmhjärtat och osjälviskt ställer upp, för korrekturläsning och uppmuntran under arbetet. Tack Niklas Lindbom för akut hjälp när datorn kollapsade och för engelsk korrekturläsning. Tack Jan-Åke Fält som förutom korrekturläsning även har bistått mig med såväl goda som galna råd och givit mig insyn i arbetet som jurist.

Jag vill också tacka Liisa Gustavsson, Fredrik Sundh, Alexander Lundén och Ola Ranstam för vänskap, stöd, goda råd och många glada stunder under studieåren. Tack till Therese Svensson för Din alltid så positiva inställning, vänskap och uppmuntrande ord under uppsatsens utveckling. Slutligen går ett innerligt tack till mina två vapendragare under studieåren, Ulrika Mattsson och Charlotta Nilsson.

Lund i februari 2008

Joanna Graumann Walnstedt

Förkortningar och begrepp

ÄB	Förkortningen avser nuvarande ärvdabalk. För det fall hänvisning sker till äldre ärvdabalk anges detta explicit.
Mortis causa	För dödsfalls skull ¹

---

¹ Bergström, Sture, Andersson, Torbjörn, Håstad, Torgny, Lindblom, Per Henrik, Juridikens termer, Falköping 2002, s. 120.

1 Inledning

1.1 Inledande ord

En individ kan förfoga över sin egendom genom gåva och testamente med undantag för bröstarvinges laglott. Laglotten grundar sig på blodsbandet mellan arvlåtare och bröstarvinge istället för deras sociala, ekonomiska eller andra band.

För en arvlåtare kan det finnas flera anledningar till att inte vilja låta en bröstarvinge ärva. Arvlåtaren och bröstarvingen kan sakna sociala och ekonomiska band trots att de är släkt, de kanske inte kommer överens eller så har bröstarvingen kanske ett så destruktivt leverne att arvlåtaren anser att bröstarvingen bäst skyddas genom att inte få tillgång till arvlåtarens egendom för att nämna några exempel.

Mot de ovan nämnda anledningarna till att låta en arvlåtare fritt få förfoga över sin egendom står principen om rättvisa för bröstarvingar. Bröstarvingarna har i den andel som utgör laglotten ett skydd för det fall att en arvlåtare skulle vilja favorisera ett syskon eller en ny familjebildning på bekostnad av en bröstarvinge. Samtidigt försvåras också arvlåtarens möjlighet att kontrollera eller bestraffa en bröstarvinge.

Mellan arvlåtarens och bröstarvingens rättsliga ställningar föreligger det en intressekonflikt som består i arvlåtarens frihet att fritt förfoga över sin egendom och bröstarvingens rätt till en andel av arvlåtarens egendom. Genom arvsrätten har lagstiftaren skapat en medelväg mellan arvlåtarens förfoganderätt och skyddet för bröstarvinge avseende fördelningen av kvarlåtenskapen efter arvlåtaren.

1.2 Syfte och frågeställning

Min ambition är att utreda arvlåtarens och bröstarvinges legala ställning avseende laglotten. Det föreligger en intressekonflikt mellan arvlåtarens och bröstarvingens legala ställningar. Konflikten består av arvlåtarens rätt att fritt förfoga över sin egendom genom gåva och testamente och bröstarvingens rätt, till en andel av arvlåtarens kvarlåtenskap. Därmed blir uppsatsens perspektiv den intressekonflikt som finns mellan arvlåtarens förfoganderätt över sin egendom och bröstarvingens rätt till laglott. Bakom uppsatsens frågeställningar ligger de övergripande frågorna om varför situationen ser ut som den gör, varför det finns en arvsrättslig reglering som ger en bröstarvinge en så stark rätt och hur det kommer sig att denna intressekonflikt tillåts.

Mitt syfte är att utreda hur arvlåtares och bröstarvinges legala ställning ser ut och hur deras legala ställningar förhåller sig gentemot varandras. Jag ämnar även söka en förklaring till hur det kommer sig att den legala ställningen ser ut som den gör för arvlåtare och bröstarvinge.

Därmed blir mina frågeställningar följande:

- Hur ser en arvlåtares legala ställning ut avseende laglotten när det finns bröstarvingar?
- Hur motiverar lagstiftaren arvlåtarens legala ställning?
- Hur ser en bröstarvinges legala ställning ut gentemot arvlåtaren avseende laglotten?
- Hur motiverar lagstiftaren bröstarvingens legala ställning?
- Varför ser den legala ställningen för arvlåtare och bröstarvinge ut som den gör?

1.3 Metod och material

För att utreda och besvara frågeställningarna om arvlåtares och bröstarvinges legala ställning krävs en förståelse för laglottens utformning och lagstiftarens resonemang kring laglotten. Därmed får lagtext, förarbeten och doktrin stor relevans. Det har tidigare förts diskussioner om laglottens vara eller icke vara varför jag till stor del använder mig av förarbeten från år 1925 och framåt. Med anledning av betydelsen av nu nämnda källor har jag valt att använda mig av den klassiskt rättsdogmatiska metoden.

Utöver den rättsdogmatiska metoden använder jag mig också av den teori om normativa grundmönster som utvecklades av Anna Christensen. Med normativa grundmönster som metod söker jag förklaringen till varför motiveringen av arvlåtares och bröstarvinges legala ställning ser ut som den gör.

1.4 Avgränsning

Jag ämnar avgränsa mig till 7 kap. ärvdabalken och kommer rörande arvlåtarens förfoganderätt att behandla gåva och testamente. Gåva och testamente behandlas avseende de delar som berör laglotten men inte ifråga om ingående, upprättande, tolkning eller klander av testamente, förutom för det fall att det är av särskild relevans för detta arbete. När det gäller arvingar begränsar jag mig till laglotten och fördjupar mig inte vidare i det förstärkta laglottsskyddet.

Lagstiftaren fokuserar avseende laglotten i stora delar på efterlevande makes rätt kontra bröstarvinges rätt. Eftersom syftet med denna uppsats riktar in sig på förhållandet mellan arvlåtare och bröstarvinge och det saknas utrymme för att närmare behandla efterlevande makes situation undviker jag att behandla efterlevande makes rätt förutom i de fall då jag anser att det är av vikt för att förklara arvlåtarens eller bröstarvingens rättsliga ställning. Jag kommer i viss mån kort att nämna efterlevande makes rätt där det är relevant för denna uppsats.

För att belysa lagstiftarens motivering och syn på blodsband och social och ekonomisk gemenskap redogör jag kort för lagstiftarens diskussion kring utomäktenskapliga barns arvsrätt och till viss mån även adoptivbarns arvsrätt. Jag avser däremot inte att behandla dessa barns arvsrätt vidare än så. Eftersom utomäktenskapliga barn redan tidigare hade arvsrätt efter modern åsyftas i diskussionen om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt arvsrätten efter deras fader.

Eftersom jag inte ämnar skriva en rättshistorisk uppsats har jag valt att inte gå längre tillbaka rent historiskt än det som är relevant för 1930 års testamentslagstiftning med undantag för det allmänna historikapitlet.

1.5 Disposition

För att läsaren skall få en förståelse för bakgrunden till lagstiftarens skyddsobjekt genom historien samt den svenska laglottens och testamentsrättens utveckling inleds uppsatsen med ett historiskt kapitel kring den svenska arvsrätten.

Därefter följer en redogörelse för arvlåtarens förfoganderätt över sin egendom genom nuvarande förhållanden och lagstiftarens motiveringar för dessa. Med arvlåtarens förfoganderätt avses hur en individ kan överlåta sin egendom under livstiden genom gåva och hur arvlåtaren genom testamente kan besluta om hur kvarlåtenskapen skall fördelas vid dennes frånfälle. Därefter faller det sig naturligt att behandla bröstarvingens rättigheter. Dessa rättigheter behandlas genom en redogörelse av laglotten, med en beskrivning av gällande rätt och lagstiftarens motivering.

Den sista deskriptiva delen av uppsatsen ger läsaren en introduktion och förklaring till normativa grundmönster. En fördjupning av de normativa grundmönstren *blodsband*, *social och ekonomisk gemenskap* samt *individens förfoganderätt*, följer i analysen som en förklaring på varför den legala ställningen ser ut som den gör för arvlåtare och bröstarvinge. I analysen knyts även uppsatsens olika moment samman och det ursprungliga syftet med dess frågeställningar besvaras för att därefter följas av mina slutsatser.

2 Historik

Successionsrättens utveckling illustrerar påtagliga förändringar på en mängd skilda områden inom familjerätten vilka sällan tillkommit utan politiska strider. Arvsrätten utgörs av en blandning principer som är en produkt av olika tider samt av olika sociala, kulturella och ekonomiska värderingar.² De olika intressen som påverkat utformningen av arvsrätten har tillgodosetts och värderats på olika sätt vid olika tidpunkter. Två intressen för hur man skall förfara med den avlidnes kvarlåtenskap är barnets intresse av att få ta del av föräldrarnas egendom och arvlåtarens intresse av att få förfoga över sin egendom. Historiskt sett har barnets intresse haft det starkare skyddet. Barnets intresse har senare till viss del fått ge vika för testatorns intresse av att bestämma över kvarlåtenskapen.³

Den nuvarande ärvdabalken kom till 1958 och ersatte då fyra olika lagar om arv, testamente, boutredning och arvskippte.⁴ Vi skall nu ta oss tillbaka till den svenska medeltiden för att få den historiska bakgrunden till arvsrättens, testamentsrättens och därmed också laglottens framväxt i Sverige.

2.1 Arvsrättens framväxt

De första reglerna om arv utformades i ett samhälle där jordbesittningen hade en avgörande betydelse för den ekonomiska och sociala ställningen och för försörjningen. Arvet fördelades för att vara fördelaktigt för familjen och släkten varför arvet ogärna splittrades.⁵

Olika landskapslagar använde sig av olika principer som gradualprincipen och parentelprincipen.⁶ De äldsta lagarna, främst götalogarna, använde sig av gradualprincipen som innebar att den som stod först i arvsordningen tog hela arvet för att detta inte skulle splittras. Parentelprincipen tillämpades i svealagarna och utgör grundvalen för dagens arvsordning.⁷

1734 års lag avskaffade begränsningen av arvsrätten till nedåtstigande led och avlägsna släktingar tilläts ärva om närmare släktingar saknades. Arvsrätten för utomäktenskapliga barn begränsades genom kyrkans negativa inställning till utomäktenskapliga barn, men behölls ändå till viss del då

---

² SOU 1998:110, s. 71.

³ Brattström Margareta, Singer Anna, Rätt arv, Fördelning av kvarlåtenskap, Uppsala 2007, s. 16.

⁴ SOU 1998:110, s. 69 med vidare hänvisning till SOU 1954:6, Prop. 1958:114 och Prop.1958 B 23.

⁵ Brattström m. fl. s. 19.

⁶ För ytterligare information om gradualprincipen och parentelprincipen hänvisas läsaren till kapitel 2.3 Arvsättens principer, där dessa principer förklaras tillsammans med principerna om istadarätt och stirpalgrundsatsen.

⁷ Ibid. s. 19 och Gerhard, Hafström, Den svenska familjerättens historia, Lund 1978, s. 110.

gemene man inte delade kyrkans syn på utomäktenskapliga barn. Barn som ändå inte ansågs böra ha arvsrätt fick rätt till visst underhåll.⁸

Under 1800-talets första hälft ökade fattigdomens utbredning kraftigt och när utomäktenskapliga barn år 1866 tillerkändes viss arvsrätt efter sin mor var det dels av socialpolitiska hänsyn, för att avlasta fattigvården, men även genom betydelsen av rättviseargument.⁹ Laglotten kom att få sin nuvarande utformning under 1800-talet genom avskaffandet av arvejordssystemet, det regelsystem som syftat till att bevara den fasta egendomen åt släkten.¹⁰

Vid 1900-talets början var blodsbandet en nödvändig betingelse för arvsrätt vilket tydliggjordes när utomäktenskapliga barn 1905 fick arvsrätt efter modern. Individens försörjning kunde nu tillgodoses av samhället istället för att som tidigare vara beroende av familjetillhörigheten. Det biologiska bandet var fortfarande inte tillräckligt för att grunda för arvsrätt ifrån fadern för utomäktenskapliga barn. Det krävdes bl.a. en social tillhörighet mellan arvlåtare och arvtagare enligt 1915 års lagberedning.¹¹

1954 års ärvdabalkssakkunniga lyfte återigen fram det biologiska släktskapet som enda grund för arvsrätt rörande utomäktenskapliga barn.¹² De menade att detta band var starkare än social och ekonomisk samhörighet. Det dröjde dock till 1969 innan blodsbandet fick fullt genomslag.¹³ Istället för arvingens försörjning var arvsrätten då en fråga om rättvisa.¹⁴

2.2 Testamentsrättens framväxt

Som nämnts i föregående kapitel bygger den svenska arvsrätten på släktband som presumtion vid fördelningen av kvarlåtenskap. Detta gäller om inget annat förordnas och bygger på en tänkt vilja hos den avlidna.¹⁵ Den svenska rätten tillhörde den germanska rätten,¹⁶ som utgick ifrån att tillgångarna tillhörde familjen och ätten varför enskilda medlemmar inte kunde förordna över tillgångarna genom testamente.¹⁷

Under 1200-talet infördes möjligheten att testamentera i Sverige. Detta skedde genom kyrkans inflytande då det låg i kyrkans intresse att skaffa sig tillgångar.¹⁸ Testamentet härstammar ur den kanoniska rätten,¹⁹ där det

---

⁸ Brattström m.fl. s. 19 f.

⁹ Ibid. s. 20.

¹⁰ SOU 1981:85, s. 207.

¹¹ Brattström m.fl. s. 21.

¹² Ibid. s. 22 och SOU 1954:6, s. 74.

¹³ För vidare information om betydelsen av blodsband och social tillhörighet hänvisas läsaren till uppsatsens kapitel 4.2.3 – 4.2.5.

¹⁴ Brattström m.fl. s. 22.

¹⁵ Ibid. s. 26.

¹⁶ Agell, Anders, Testamentsrätt En lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull, Uppsala 2003. s. 17.

¹⁷ Brattström m.fl. s. 26.

¹⁸ Hafström, s.129.

rådde en oinskränkt testamentsrätt med undantag för laglotten.²⁰ Den testamentariska successionen hade också enligt kanonisk rätt företräde framför den legala arvsrätten.²¹

Den äldsta svenska bestämmelsen om testamente återfinns i äldre västgöotalagen, i ÄB 10. Detta lagrum återspeglar de motsatta intressena mellan kyrklig och världslig åskådning.²² Testamentet kom att utvecklas sakta i Sverige då det bemöttes av motstånd. Den allmänna uppfattningen var att jorden tillhörde släkten. Inom såväl testamentsrätten som arvsrätten återfanns en önskan om att bevara egendom åt släkten. Det kom därmed att utvecklas olika system för att skydda släktens rätt till jorden och försörjning. Två system som tillämpades på landsbygden för detta var huvudlottssystemet och arvejordssystemet.²³

Huvudlottssystemet tillämpades i götalongarna,²⁴ och innebar att arvlåtaren skulle dela kvarlåtenskapen mellan sig och arvingarna efter huvudtalet. Av dessa andelar kunde arvlåtaren borttestamentera den andel som föll på honom själv.²⁵ Arvejordssystemet tillämpades i svealagarna,²⁶ med innebörden att arvlåtaren kunde testamentera bort 1/10 av arvejorden. Ett slags laglottssystem tillämpades i städerna där en person som hade barn inte kunde testamentera bort egendom utan barnens samtycke. Barnlösa kunde däremot förfoga över en viss del av egendomen men 2/3 av egendomen skulle fortfarande tillfalla arvingarna.²⁷

Under 1600-talet skedde stora sociala förändringar i samhället. Nya förmögenheter växte fram och de ekonomiska förhållandena blev mer rörliga samtidigt som dödsrisken i kriget var stor. Behovet av dödsdispositioner och en utveckling av testamente ökade därmed.²⁸ 1686 års testamentsstadga tillkom med anledning av de talrika testamentstvisterna och bibehöll skillnaderna mellan stadsrätt och landsrätt.²⁹ Däremot gav 1686 års lagstiftning ett klarare uttryck för idén om testamentet som ett uttryck för den yttersta viljan.³⁰ Det var även denna lagstiftning som lade grunden för regleringen i 1734 års lags bestämmelser om testamente.³¹

1734 års reglering bibehöll även den skillnader mellan stadsrätt och landsrätt. På landsbygden kunde man testamentera bort lös egendom och fast egendom som inte var arvejord, medan det i staden fanns en form av

---

¹⁹ Brattström m.fl. s. 25.

²⁰ Hafström, s. 129.

²¹ Brattström m.fl. s. 25.

²² Hafström, s. 129.

²³ Brattström m.fl. s. 26.

²⁴ Agell, s. 17.

²⁵ Hafström, s. 132.

²⁶ Agell, s. 17.

²⁷ Hafström, s. 132.

²⁸ Agell, s. 17 f.

²⁹ SOU 1925:43, s. 296.

³⁰ Agell, s. 18.

³¹ Hafström, s. 132.

laglott. Arvejordssystemet avskaffades år 1857 och därefter förelåg full likhet mellan stad och land avseende rätten att testamentera.³² Genom 1857 års förordning,³³ infördes reglerna om bröstarvinges laglott, vilken omfattade halva arvlåtarens kvarlåtenskap. Därefter har laglotten bestått som en hörnsten i den svenska arvs- och testamentsrätten.³⁴

Testamentsrätten reformerades genom 1930 års testamentslag. Testamentslagen innehöll inte några genomgripande nyheter men testators vilja markerades vara grundläggande för all testamentstolkning. Testamentsfriheten framhölls vara av central betydelse, men inom ramen för laglotten. Testamentsreglerna i nuvarande ÄB från 1958 bygger på reglerna i 1930 års testamentslag.³⁵

2.3 Arvsrättens principer

Som vi nu har sett sträcker sig rötterna till successionsrättens regler långt tillbaka i tiden. Dessa regler är utformade efter vissa grundläggande principer. Parentelprincipen reglerar det fall då arvlåtaren inte har gett något besked om kvarlåtenskapens fördelning genom testamente. Enligt denna princip följer lagens fördelning av genetiska band eller tillhörighet till den rättsliga familjen utifrån de olika arvsklasserna. Därigenom ärver i första hand arvlåtarens avkomlingar och en arvsklass måste vara helt uttömd innan kvarlåtenskapen går vidare till en annan arvsklass.

Vid sidan av parentelprincipen finns istadarätten som innebär att avkomlingarna till en avlidne arvinge träder i den avlidne arvingens ställe. Därefter kompletterar stirpalgrundsatsen parentelprincipen och istadarätten. Enligt stirpalgrundsatsen skall vardera gren inom en arvsklass ta lika stor del. Den bakomliggande tanken är rättvisa, att ingen inom en viss arvsklass skall bli förfördelad. Rättvisetanken innebär också att gåvor till bröstarvingar i första arvsklassen under gåvogivarens livstid skall beaktas.³⁶

---

³² Brattström m.fl. s. 27.

³³ Förordningens fullständiga namn var kungl. förordningen 21/12 1857 angående vad i testamente givas må, så ock om gåva av fast egendom.

³⁴ Hafström, s. 134.

³⁵ Agell, s. 19.

³⁶ Brattström m.fl. s. 30 ff.

3 Arvlåtarens förfoganderätt över sin egendom

Arv och testamente är de två egentliga successionsformerna som erkänns i svensk rätt.³⁷ I detta kapitel kommer främst arvlåtarens förfoganderätt i form av testamente behandlas men också individens förfoganderätt i form av gåva.

Testamentsrättens grund har debatterats genom tiderna och rättsfilosofer har haft olika syn på arvsrättens syfte. En del har menat att arvsrätten förankras i lagen medan andra har menat att testamentsrätten vore ett naturrättsligt institut, en naturlig konsekvens av äganderätten och den yttersta grunden för arvsrätten. Dispositions rätt under livet och efter döden har av vissa skilts åt. Rätten att disponera över egendom under livstiden har setts som en del av äganderätten medan rätten att testamentera inte har ansetts lika förknippad med äganderätten.³⁸ Som ekonomiska argument har det framförts att den allmänna välfärden främjades av att arvlåtarna fick större initiativkraft och sporrades till sparsamhet av testamentsrätten. Ett argument som fortfarande skulle kunna ses som relevant, om ändock kuriöst, är testamentsrätten som ett medel till att upprätthålla god ordning inom familjen genom att uppmuntra det goda och bestraffa det onda.³⁹

3.1 Arvlåtarens förfoganderätt genom testamente

Testamente kan definieras som ett ensidigt förordnande varigenom arvlåtaren förfogar över sin kvarlåtenskap, totalt eller partiellt.⁴⁰ Då det är fråga om en ensidig rättshandling har testator principiellt full frihet att bestämma testamentets innehåll. Förordnandet får därefter verkan först efter testators död.⁴¹

Testamente är i princip den enda dödsrättshandlingen, eller *mortis causa*, som erkänns i svensk rätt. Varken utfästelse om gåva som inte kan göras gällande under arvlåtarens livstid, eller adkvisitiva avtal, avtal om fördelning av kvarlåtenskapen mellan den avlidne och en annan, är bindande.⁴² Testamente skall hållas skilt från livsrättshandlingar såsom gåva

---

³⁷ Saldeen, Åke, Arvsrätt, en lärobok om arv, boutredning och arvskifte, Uppsala 2006, s. 16.

³⁸ Boström, Viola, Tolkning av testamente, 2003, s. 102.

³⁹ Ibid. s. 103 med vidare hänvisning till SOU 1929:22 s. 66.

⁴⁰ Malmström, Åke, Sjätte upplagan av Successionsrätt II ombesörjd av Anders Agell, Uppsala 1989, s. 7.

⁴¹ Kaariniemi, Jari, Testamente, formkrav och testationsbehörighet, Stockholm 1992, s. 13 f.

⁴² 3 § 17 kap. ÄB och Brattström m.fl. s. 88.

som fullbordas under givarens livstid. Vid testamente skall det inte förekomma en motprestation från den som gynnas av testamentet. Även om testamente och gåvor hålls åtskilda är testamente en i allra högsta grad benefik rättshandling.⁴³

3.1.1 Testamentsfrihet

Rätt att förordna över sin kvarlåtenskap genom testamente har den som är arton år, underårig som är eller har varit gift och den som är sexton år och själv äger råda över sin egendom.⁴⁴ Arvlåtarens testamentsfrihet begränsas bland annat i formkraven för testamente och i reglerna om laglott.⁴⁵ Formkraven för testamente stadgas i ärvdabalkens tionde kapitel och reglerna om laglott återfinns i ärvdabalkens sjunde kapitel.⁴⁶

Tanken om testamentsfrihet har spelat en stor roll för nuvarande testamentslagstiftning.⁴⁷ I samband med tillkomsten av 1930 års testamentslag stadgades att den gällande rätten utgår från testamentsfrihetens princip.⁴⁸ Med följande citat underströk lagberedningen mycket starkt testamentsfrihetens värde:

*”Testamentet blir i sin mån en motvikt mot kulturella monopol tendenser och uniformitetssträvanden. Icke minst i vårt land har erfarenheten givit övertygande bevis på den offervillighet för ideella syften, som utvecklar sig i testamentsfrihetens hägn. Utan tvivel har denna frihet också varit en mäktig sporre till skapande och vidmakthållande av den förmögenhet, varom fråga är. Ett försök att binda offervilligheten vid vissa auktoriserade ändamål vore en kortsynt åtgärd, som kunde befaras verka ödeläggande på dessa av god samhällsanda präglade testamentsvanor eller föranleda arvlåtaren att i strid med grunderna för en sådan lagstiftning söka förverkliga sitt syfte genom rättshandlingar i levande livet.”*⁴⁹

Det konstaterades att inga inskränkningar i testamentsfriheten skulle gälla utöver arvslagens regler om laglott och rätt till underhåll ur kvarlåtenskapen för fysiska personer.⁵⁰

Det har ansetts kunna vara stötande för rättskänslan att utvidga testamentsfriheten till att möjliggöra tillförande av arvlåtarens förmögenhet till en bröstarvinge och att övriga bröstarvingar därmed skulle kunna lämnas mer eller mindre lottlösa. 1925 års utredning ansåg att man inte fick förbigå de situationer där testamentsfriheten begagnats för att kränka arvinge som

---

⁴³ Kaariniemi, s. 13.

⁴⁴ 1 § 9 kap. ÄB.

⁴⁵ Malmström, s. 14.

⁴⁶ Se 1-5 §§ 10 kap. ÄB och 1-7 §§ 7 kap. ÄB.

⁴⁷ Malmström, s. 14.

⁴⁸ SOU 1929:22, s. 69.

⁴⁹ Ibid. s. 56.

⁵⁰ Ibid. s. 71.

arvlåtaren fattat agg till eller till arvinge som förstått att utnyttja arvlåtarens svaghet och oförstånd, istället för att förtänksamt fördela kvarlåtenskapen.⁵¹

Arvsplanering berör i grunden två intressen, nämligen arvlåtarens intresse av att själv få bestämma över sin egendom och bröstarvinges intresse av att arvsrätten efter föräldern inte urholkas. När det gäller vems intresse som i första hand skall tillgodoses har det ansetts att arvlåtaren i mycket stor utsträckning själv skall få bestämma över sin egendom. Några skäl för detta har varit att en person kan förbruka sin egendom som han vill under livstiden och att huvudregeln är att det råder testationsfrihet avseende förordnanden för dödsfalls skull även om arvlåtarens förfoganderätt begränsas till viss del. Såväl gåvor som testamente som kränker bröstarvinges laglott kan jämkas. Bröstarvinge har flera sätt att hävda sin arvsrätt även om arvlåtaren vidtagit flera åtgärder.⁵²

3.1.2 Hänsyn till testators vilja

Förutom testamentsfrihet gäller för testamente att det är en dödsrättshandling och ett uttryck för testatorns sista vilja. Genom att en testator upprättar ett testamente är det också rimligt att anta att testator har särskilda avsikter med detta. Det grundläggande syftet för testatorn torde vara att få till stånd en avvikelse från den legala arvsordningen. Testationsrätten kan för testatorn sägas vara en fortsättning på den privata äganderätten för det fall att testatorn inte är intresserad av den legala arvsordningen.⁵³

Testamentstolkning skall ske utifrån vad som antas vara testators vilja.⁵⁴ Tolkningen sker därmed utan hänsyn till vad testamentstagare eller arvingar anser vara testamentets innebörd.⁵⁵

3.1.3 Testatorn har olika möjligheter att förordna om egendom

Testator kan genom upprättande av testamente åstadkomma varianter och övergångsformer mellan äganderätt, fri förfoganderätt, successiva legat, nyttjanderätt och avkomsträtt genom olika föreskrifter.

När arvlåtaren testamenterar med fri förfoganderätt ger arvlåtaren arvtagaren full dispositionsrätt över den mottagna egendomen. Samtidigt binder arvlåtaren mottagaren genom en föreskrift om sekundosuccession.⁵⁶ Förordnanden om sekundosuccession förekommer ofta i inbördes

---

⁵¹ SOU 1925:43, s. 299 f.

⁵² SOU 1998:110, s. 221 f.

⁵³ Kaariniemi, s. 14 f.

⁵⁴ 1 § 1 st. 11 kap. ÄB.

⁵⁵ Agell, s. 69.

⁵⁶ Ibid. s. 31.

testamenten och innebär exempelvis att egendom eller andel av egendomen skall tillkomma efterlevande make. Vid dennes död eller omgifte skall sedan egendomen tillfalla en eller flera andra personer.⁵⁷ En testator kan däremot inte förordna att laglotten skall tillfalla en bröstarvinge med fri förfoganderätt. Den del av egendomen som laglotten utgör skall därmed bröstarvingen förfoga fritt över.⁵⁸ Skulle ett förordnande kränka bröstarvingens laglott kan bröstarvingen påkalla jämkning i testamente inom sex månader efter att han tog del av testamentet.⁵⁹

När testator tillförordnar testamentstagaren egendom med full äganderätt får mottagaren förfoganderätt över den mottagna egendomen såväl i mottagarens liv som för dödsfalls skull. Enligt Anders Agell antas det i praxis att testator åsyftar full äganderätt när han ej bestämt något om sekundosuccession.⁶⁰

Successiva legat innebär att mottagaren erhåller viss bestämd egendom, t.ex. en fastighet, med skyldighet att låta den gå vidare till en annan vid sin död. Testatorn är dock begränsad av 2 § 9 kap ÄB. Mottagaren uppfattas ofta som en sorts ägare men har ungefär samma ställning som en nyttjanderättshavare. Även om mottagaren kan använda egendomen kan inte han eller hon pantsätta eller avyttra egendomen. Skulle däremot sekundosuccessorn avlida före den förste mottagaren brukar det presumeras att mottagaren då erhåller egendomen med full äganderätt.⁶¹

När testator ger förste mottagaren nyttjanderätt till egendom är det ett tecken på att han vill ge mottagaren en mera begränsad rätt än vad som är fallet vid full äganderätt, fri förfoganderätt och successiva legat. Nyttjanderätten kan avse hela eller viss andel av kvarlåtenskapen eller kan avse individuellt bestämd egendom exempelvis en fastighet. Det grundläggande för nyttjanderätten är testamentets egna bestämmelser men det kompletteras även med tolkningsreglerna i 2-9 §§ 12 kap ÄB.⁶² Nyttjanderätten innebär att testator ger annan äganderätten till egendomen än personen med nyttjanderätt.⁶³

En testator kan också testamentera egendom med avkomsträtt. Därmed ger testator inte mottagaren hand om förvaltningen utan endast avkastningen av egendomen.⁶⁴

---

⁵⁷ SOU 1929:22, s. 72.

⁵⁸ 5 § 1 st. 7 kap. ÄB. Min tolkning.

⁵⁹ 3 § 1 och 3 st. 7 kap. ÄB.

⁶⁰ Agell, s. 32.

⁶¹ Ibid. s. 33 f.

⁶² Ibid. s. 32 ff.

⁶³ SOU 1929:22, s. 72.

⁶⁴ Agell, s. 35.

3.1.4 Testamentet i förhållande till laglotten

Gåvor till en bröstarvinge presumeras vara förskott på arv och skall avräknas på dennes arv.⁶⁵ Bröstarvinge är också pliktig att avräkna från laglotten vad han eller hon mottagit som förskott av arv från arvlåtaren. Avräkningen på laglotten gäller också det bröstarvinge mottagit genom testamente, om ej annat framkommer av detta.⁶⁶ Det blir därmed en tolkningsfråga huruvida den mottagna egendomen skall avräknas på laglotten eller ej. Det beror principiellt på arvlåtarens uttryckta vilja huruvida och i vilken mån den borttestamenterade egendomen skall utgöra en kompensation för bröstarvingens laglott.⁶⁷

Utesluts en bröstarvinge från den legala arvföljden genom testamentet, men erhåller denne egendom såsom legat skall legatet avräknas från laglotten.⁶⁸ Eventuell brist i laglotten skall bröstarvingen därefter erhålla ur resterande kvarlåtenskap.⁶⁹

I de fall då en arvlåtare lämnar gåvor som anses vara förskott till en bröstarvinge under livstiden kan det vara så att gåvornas värde totalt uppgår till bröstarvingens laglott. På så vis kan ett testamente komma att tillgodoses i sin helhet eftersom bröstarvinges rätt till laglott tillgodosätts.⁷⁰

En arvlåtare är fri att genom testamente tilldela en arvinge egendom utöver dennes laglott. Då har arvingen rätt att utfå såväl laglott som det som enligt testamentet överstiger denna del.⁷¹ Däremot har inte arvingen rätt att utfå egendom genom testamentet som kränker en annan bröstarvinges laglott.⁷²

När ett testamente kommer i konflikt med bröstarvinges laglott innehåller 3 § 7 kap. ÄB ett par särskilda tolkningsregler.⁷³ Innehåller testamentet flera förordnanden som inte kan verkställas på grund av laglotten gäller en särskild rangordning. Detta innebär att legat skall utgå framför universellt förordnande men att legatet får vika för laglotten.⁷⁴ Kan samtliga legat inte utgå åger legat som avser viss egendom företräde framför andra legat.⁷⁵ För det fall att viss egendom, som förordnandet avser, saknas i kvarlåtenskapen

---

⁶⁵ 1 § 1 st. 6 kap. ÄB.

⁶⁶ 2 § 7 kap. ÄB.

⁶⁷ Walin, Gösta, Kommentar till Ärvdabalken, Del 1, Stockholm 2000s. 170 ff.

⁶⁸ Enligt Walin torde inte en bröstarvinge vara skyldig att begagna ett testamente som skulle göra bröstarvingen pliktig att avräkna på laglotten. Har arvlåtaren avsett att genom testamentet utesluta bröstarvingen från den legala arvsföljden genom att ge bröstarvingen en viss egendom eller ett visst penningbelopp menar Walin att bröstarvingen ej kan berövas ställningen av arvinge mot sin vilja. Detta med hänsyn till laglottens karaktär som en särskilt skyddad del av arvet. Se Walin, s. 175 f.

⁶⁹ SOU 1925:43, s. 305.

⁷⁰ Walin, s. 171.

⁷¹ SOU 1925:43, s. 305.

⁷² Walin, s. 175 och SOU 1925:43, s. 305.

⁷³ Agell, s. 88.

⁷⁴ 3 § 1 st. 7 kap. ÄB.

⁷⁵ 3 § 11 kap. ÄB.

är förordnandet utan verkan.⁷⁶ Testators individuella vilja gäller dock om den kan utrönas och leder till annan prioritetsordning.⁷⁷

Arvlåtaren får enligt 5 § 7 kap. ÄB inte förordna om belastning på viss arvinges laglott. Det gäller t.ex. genom att föreskriva att någon skall ha nyttjanderätt till kvarlåtenskapen i dess helhet, viss andel därav eller viss egendom. Ett förordnande om vad som ingår i bröstarvinges laglott på ovanstående vis torde enligt Walin vara ogiltigt.⁷⁸

3.2 Individens förfoganderätt genom gåva

Gåva är en livsrättshandling som fullbordas under givarens livstid.⁷⁹ Gränsen mellan dispositioner över kvarlåtenskapen och omedelbart verk samma livsrättshandlingar är särskilt svår när det gäller gåvor och andra benefika rättshandlingar. Särskilt svårt är det i fråga om gåvolöften vilka skulle kunna undergräva testamentsinstitutet. Därför uppställs kraven i 3 § 17 kap. ÄB,⁸⁰ vilka stadgar att utfästelse om gåva som icke må göras gällande under arvlåtarens livstid är giltig endast när utfästelsen följer om vad som är stadgat om testamente.⁸¹

Avseende gåvor som till syftet är att likställa med testamente och som innebär benefika överlåtelse under arvlåtarens livstid återfinns en skyddsreglering för laglotten i 4 § 7 kap. ÄB.⁸² Dessa gåvor är avsedda med hänsyn till blivande dödsfall.⁸³ Har arvlåtaren under livstiden bortgivit egendom under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan är att jämställa med testamente och kränker bröstarvinges laglott gäller i regel att den bröstarvinge som mottagit egendomen är skyldig att avräkna denna egendom på sin laglott.⁸⁴ Regeln om skydd mot gåvor som till syftet är att likställa med testamente föreslogs eftersom förfoganden till förmån för nya äktenskap eller barn i nya barnakullar inte förekom i obetydlig omfattning från arvlåtarens sida.⁸⁵

3.2.1 Presumtion av gåva som förskott på arv

Gåvor från en arvlåtare till en bröstarvinge presumeras som förskott på arv om inte arvlåtaren föreskriver annat eller annat med hänsyn till

---

⁷⁶ 4 § 11 kap. ÄB.

⁷⁷ Agell, s. 88.

⁷⁸ Walin, s. 198.

⁷⁹ Kaariniemi, s. 13.

⁸⁰ Malmström, s. 7 f.

⁸¹ 3 § 1 st. 2 men. 17 kap. ÄB.

⁸² Saldeen, s. 116 f. och 4 § 7 kap. ÄB

⁸³ Walin, s. 184 f.

⁸⁴ 4 § 7 kap. ÄB och 2 § 7 kap. ÄB.

⁸⁵ SOU 1998:110, s. 211.

omständigheterna måste antas vara avsett.⁸⁶ Förskott på arv avser gåvor som inte enbart är transaktioner av formell gåvokaraktär utan även andra dispositioner där den benefika karaktären är överväldigande.⁸⁷ En gåva från en arvlåtare till en bröstarvinge avräknas på bröstarvingens arv enligt 1 § 6 kap. ÄB.⁸⁸ Två slags gåvor som undantas från förskottsreglerna är föräldrars kostnader för barns uppehälle och utbildning, inom ramen för den legala underhållsskyldigheten, och sedvanliga skänker vilkas värde inte står i missförhållande till givarens villkor, 2 § 6 kap. För andra arvingar än bröstarvingar gäller en presumtion om att gåvorna skall vara givna utan avräkningsskyldighet, 1 § 1 st. 6 kap. ÄB.⁸⁹

I SOU 1925:43, *Förslag till arv m.m.*, anfördes att om hänsyn inte togs till gåva som arvsförskott i fråga om laglotten skulle arvlåtarens möjlighet att förfoga över sin egendom genom testamente bli mindre än om förskottet inte skulle ha givits. Det ansågs att uppenbarligen hade arvlåtaren räknat med att förskottet i första hand skulle avräknas förskottstagarens kommande laglott. Erhåller någon egendom motsvarande laglotten har denne i allmänhet inget anspråk på att vid sidan av laglotten utfå annan egendom. Däremot kan bröstarvingen utfå mellanskillnaden ur kvarlåtenskapen om testamentet inte täcker laglotten.⁹⁰

---

⁸⁶ Saldeen, s. 99.

⁸⁷ Ibid. s. 104.

⁸⁸ 1 § 1 st. 6 kap. ÄB.

⁸⁹ Saldeen, s. 99 f.

⁹⁰ SOU 1925:43, s. 303 f.

4 Bröstarvingens rättsliga ställning

4.1 Laglottsinstitutet

Laglotten slås fast i 1 § 7 kap. ÄB och utgör hälften av den arvslott som tillkommer en bröstarvinge enligt lag.⁹¹ Vid arvlåtarens död skall arvet fördelas enligt likadelningsprincipen mellan bröstarvingarna. Varje barn till arvlåtaren tar lika andel av arvet. Om något barn är avlidet skall dennes barn dela det avlidna barnets laglott. En bröstarvinge har alltid rätt att få ut sin laglott, som motsvarar hälften av den andel som bröstarvingen är berättigad till.⁹²

Såsom konstaterats i kapitel 3.1.4 ger laglottsinstitutet bröstarvingarna skydd mot testamentariska dispositioner som arvlåtaren företar även om arvlåtarens förfoganden över sin egendom under livstiden kan påverka laglotten. En bröstarvinge är enligt 2 § 7 kap. ÄB skyldig att avräkna vad som mottagits som förskott av arv på laglotten.⁹³ Har arvlåtaren bortgivit egendom i livstiden, under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan är att likställa med testamente är bröstarvingens laglott skyddad enligt 4 § 1 st. 7 kap. ÄB och 3 § 7 kap. ÄB. Det föreligger enligt 4 § 1 st. 7 kap. ÄB återbäringskyldighet för den bortgivna egendomen.⁹⁴ 4 § 7 kap. ÄB kan innebära att laglotten skall beräknas på värdet av kvarlåtenskapen ökat med gåvans värde. En bröstarvinges laglott är också skyddad för de fall bröstarvingen avstått från arv i förväg, enligt 2 § 17 kap. ÄB.⁹⁵

När bröstarvinges laglott kränkts genom ett testamente till förmån för någon annan än den avlidnes make kan bröstarvingen alltid göra sitt laglotsanspråk gällande, men först genom en jämkningsprocess, 3 § 7 kap. ÄB. Bröstarvinge kan också, i egenskap av sekundosuccessor, påkalla jämkning i testamente när testator testamenterat sin kvarlåtenskap med full äganderätt till exempelvis en make eller maka.⁹⁶

---

⁹¹ 1 § 7 kap. ÄB.

⁹² Prop. 1986/87:1, s. 79.

⁹³ SOU 1981:85, s. 206 f. och 2 § 7 kap. ÄB.

⁹⁴ 4 § 1st. 7 kap och 3 § 7 kap ÄB.

⁹⁵ SOU 1981:85, s. 206 f.

⁹⁶ 3 § 7 kap. ÄB och SOU 1998:110, s. 209.

4.2 Lagstiftarens resonemang kring laglottsinstitutet

Lagstiftaren har resonerat kring laglottsinstitutet på många olika sätt. Detta kapitel redogör för laglottens syfte, lagstiftarens motivering och resonemang kring laglotten samt diskussionen om ett eventuellt avskaffande av laglotten.

4.2.1 Laglottens syfte

De familjesakkunniga har konstaterat att laglottsinstitutet har två syften. Ett av dessa syften är att säkra en del av den avlidnes kvarlåtenskap åt de närmaste släktingarna. Grunden för att säkra kvarlåtenskapen på detta sätt ligger i den ekonomiska och sociala samhörighet som normalt föreligger mellan arvinge och arvlätare, vilket också utgör grunden för arvsrätten. Det andra syftet är att skapa inbördes rättvisa mellan bröstarvingarna. En bröstarvinge tillförsäkras på så vis laglotten även när arvlätaren genom testamente avser att gynna en annan bröstarvinge.⁹⁷

Ett av huvudsyftena med laglotten är att skydda den yngre generationen mot den äldres obehöriga inflytande. Laglottsskyddets ändamål är att upprätthålla den yngre generationens självständighet gentemot den äldre, vilket visas av följande citat:⁹⁸

*”Att lägga avgörandet i arvlätarens hand - låt vara inom vissa i lagen angivna gränser - står ej väl i samklang med själva grunden för laglottsinstitutet, enligt vilken laglotten bör tillkomma bröstarvingarna oavsett arvlätarens subjektiva uppfattning om det berättigade häri uti det särskilda fallet.”*⁹⁹

Nära frågan om laglottens berättigande hänger också frågan om arvslöshetsgörelse av arvinge. Desto fler möjligheter arvlätaren har att beröva bröstarvingen dennes laglott desto mer försvagas laglottsinstitutet. En vittgående möjlighet till arvslöshetsgörelse har ansetts medföra en rubbning för grunderna för laglottsinstitutet eftersom laglottsinstitutet har ansetts vara så djupt rotat i Sverige. Det är anledningen till att lagen bör stadga påföljd för det fall då en bröstarvinge gjort sig skyldig till ett förfarande som innebär att ett avsteg från bröstarvingens rätt till laglott skulle kunna föreligga.¹⁰⁰

---

⁹⁷ SOU 1981:85, s. 207.

⁹⁸ SOU 1929:22, s. 331 f.

⁹⁹ Ibid. s. 331.

¹⁰⁰ Ibid. s. 330 f.

4.2.2 Laglotten - en naturlig norm

Laglotten har ansetts vara den arvsrättsliga norm som verkligen har trängt in hos befolkningen och varit oomtvistad. Eftersom det i flertalet fall ansetts naturligt att kvarlåtenskapen skall tillfalla barnen med inbördes lika rätt utnyttjas den testationsrätt som finns i ringa mån. Man har menat att det har varit sällsynt att bröstarvinges rätt genom testamente begränsas till att endast omfatta laglotten, men har då bortsett från testamente till förmån för efterlevande make. Den legala arvsrätten har av lagberedningen framhållits som den naturliga och primära successionsformen medan testamentssuccessionen är ett undantag.¹⁰¹

Som skäl för att behålla laglottsinstitutet anfördes i samband med 1928 års arvslagstiftning att testationsfriheten användes i ringa utsträckning. Därmed skulle de omständigheter som åberopats mot laglotten inte ha upplevts som alltför tryckande.¹⁰² Reservanterna i den proposition som förelades 1928 års riksdag menade att laglotten i vissa fall kunde medföra en obehörig inskränkning i testationsfriheten. De menade att det kunde ifrågasättas om laglotten var berättigad i vidare mån än att barn borde äga ett anspråk gentemot sina föräldrar avseende utbildning, i förhållande till barnets anlag och föräldrarnas förmögenhetsförhållanden. Reservanterna kunde möjligen tänka sig att genom laglotsbestämmelserna sörja för att fast eller lös egendom som var släktegendom inte blev borttestamenterad.¹⁰³

4.2.3 Social och ekonomisk samhörighet

Till grund för ärvdabalkens regler har ett för år 1925 avgivet betänkande legat. Detta innebar att arvsrätten grundades i den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan arvlätare och arvinge, vilket är en regelmässig följd av närheten till skyldskap.¹⁰⁴ Grunden för den legala arvsordningen för släktingar borde enligt äldre förarbeten sökas i den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan släktingar. Det ansågs att släktskapet med arvlätaren borde vara så nära arvlätaren att en känsla av samhörighet regelmässigt var levande. Bröstarvingarnas arvsrätt ansågs alltid framstå som den starkaste eftersom den ekonomiska och sociala samhörigheten till arvlätaren framstår som svagare ju mer avlägset släktskapet är till arvlätaren. Därmed menar lagstiftaren att det förefaller:

*”...naturligt och följdriktigt, att där arvsrättens grund är starkast, arvsrätten förtätas på sådant sätt, att en viss del av arvet ovillkorligen förbehålles arvingarna i form av laglotsrätt.”*¹⁰⁵

---

¹⁰¹ SOU 1925:43, s. 299.

¹⁰² SOU 1981:85, s. 210 med vidare hänvisning till SOU 1925:43, s. 300.

¹⁰³ 1 LU 1928:21, s. 76 f.

¹⁰⁴ Prop. 1958: 144, s. 321.

¹⁰⁵ SOU 1925:43, s. 299.

4.2.4 Från social och ekonomisk samhörighet till blodsband

I diskussionen om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt, men även till viss del adoptivbarnens arvsrätt, har det förts en diskussion om vad som skall utgöra grunden för arvsrätt. Denna diskussion kom såväl att handla om huruvida laglottsinstitutet skulle gälla för dessa barn som vari arvsrättens grund skulle ligga i fråga om blodsband i förhållande till social och ekonomisk samhörighet.¹⁰⁶

Tidigare lagutskott hade förklarat att inte enbart blodsband förmådde uppbära arvsrätten för utomäktenskapliga barn.¹⁰⁷ Ärvdabalksakkunniga av år 1954 ansåg att inte endast blodsbandet utan blodsbandet i förening med därmed förknippad social och ekonomisk samhörighet utgjorde arvsrättens grund. Samhörigheten skulle inte tillmätas en så avgörande vikt för så nära släktskap som det var fråga om för de utomäktenskapliga barnen.¹⁰⁸ Skyldskapsförhållandet mellan fadern och barnet ansågs väga så tungt i vågskålen att man måste bortse från att barnet ofta saknade social och ekonomisk samhörighet med fadern. De ärvdabalksakkunniga menade även att ett visst ekonomiskt band redan existerade mellan fadern och barnet i form av faderns underhållsskyldighet, även om det visserligen inte hade varit detta ekonomiska band som varit i åtanke när man avgivit arvsrättens grund.¹⁰⁹ Senare ansågs det inte föreligga några betänkligheter mot utomäktenskapliga barns arvsrätt.¹¹⁰

4.2.5 Viss kritik mot att gå från social och ekonomisk samhörighet till blodsband

Förslaget om att grunda arvsrätt för utomäktenskapliga barn på blodsband innebar att en ny princip skulle införas i svensk rätt.¹¹¹ Det nya förslaget kom dock inte att passera utan viss kritik. De remissinstanser som avstyrkte arvsrättsreformen framhöll att arvsrättsreformen inte överensstämde med den med blodsbandet förenade sociala och ekonomiska gemenskapen.¹¹²

Lagrådet bemötte förslaget med starkt motstånd och menade att den allmänna uppfattningen skulle sätta större vikt vid samhörigheten än vid blodsbandet. Utan verklig samhörighet mellan arvlåtare och arvinge ansågs inte arvsrätten kunna fylla uppgiften att främja den sociala och ekonomiska kontinuiteten mellan dem.¹¹³ Även två ledamöter i hovrätten för Norrland

---

¹⁰⁶ Se SOU 1954:6, s. 74 ff. och Prop. 1958:144, s. 321 ff.

¹⁰⁷ Prop. 1958: 144, s. 322.

¹⁰⁸ SOU 1954:6, s. 73 f.

¹⁰⁹ Ibid. s. 89. Se även utredningens ställningstaganden redovisas i den därefter följande Prop. 1958:144, s. 71.

¹¹⁰ Prop. 1958: 144, s. 62.

¹¹¹ Ibid. s. 88.

¹¹² Prop. 1969: 124, s. 69.

¹¹³ Prop. 1958 A: 144, s. 321 ff.

framförde visst kritik.¹¹⁴ De menade att bristen på social och ekonomisk samhörighet hade legat till grund för den bristande arvsrätten för utomäktenskapliga barn, istället för blodsbandet. De hänvisade också till att kusiner hade uteslutits ur arvsrätten just genom en bristande intressegemenskap. Dessutom menade hovrätten att det framkom att blodsbandet inte förtjänar att mätas vikt såsom isolerat faktum med tanke på med den lätthet som de sakkunniga hade släppt adoptivbarnets rätt efter sina föräldrar. De menade vidare att lagförslaget stod i strid med familjesamhörighetens intresse och verkade till förmån för en för arvlåtaren ofta känslomässigt ovidkommande person.¹¹⁵

Departementschefen menade å sin sida att omständigheten att den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan ett utomäktenskapligt barn och dess fader ofta var svag inte kunde utgöra något verkligt hinder mot förslaget. Argumentet att samhörigheten mellan fader och barn skulle vara ringa ansåg departementschefen vara av ringa betydelse i förhållande till rättslikhet mellan olika grupper av barn.¹¹⁶ Avseende invändningar om att grunden för arvsrätten inte enbart vore blodsbandet, utan den till blodsbandet förknippade sociala och ekonomiska samhörigheten, anförde departementschefen att det inte gällde vid så nära skyldskap som barn. Tidigare lagutskott hade 1917 förklarat att inte endast blodsbandet förmådde uppbära arvsrätten för utomäktenskapliga barn.

4.2.6 En fråga om rättvisa för bröstarvingar

Frågan om lika arvsrätt mellan äktenskapliga och utomäktenskapliga barn har först och främst varit en rättslikhetsfråga.¹¹⁷ Det ansågs som ett etiskt rättvisekrav att dessa barn i möjligaste mån blev likställda.¹¹⁸ Ett arvsrättsligt likställande har också ansetts kunna bidra till en social jämbörd mellan utomäktenskapliga och äktenskapliga barn.¹¹⁹ Det förutsattes att det var genom laglotten som utomäktenskapliga barn och äktenskapliga barn skulle likställas då arvsrättens införande annars skulle bli verkningslöst.¹²⁰

En utvidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn ansågs vara av ringa ekonomisk betydelse för de utomäktenskapliga barnen. De ideella hänsynen ansågs däremot väga tyngre än de ekonomiska hänsynen eftersom det ansågs stötande att utomäktenskapliga och äktenskapliga barn hade olika arvsrättslig ställning.¹²¹ Departementschefen konstaterade i en remiss till

---

¹¹⁴ Prop. 1958: 144, s. 76.

¹¹⁵ Ibid. s. 88.

¹¹⁶ Ibid. s. 98.

¹¹⁷ Ibid. s. 89.

¹¹⁸ Prop. 1958 A: 144, s. 97.

¹¹⁹ SOU 1954:6, s. 88 f. och Prop. 1958 A: 144, s. 97.

¹²⁰ SOU 1954:6, s. 94.

¹²¹ Ibid. s. 88 f.

lagrådet att stora befolkningsgrupper ansåg att arvsrätt för utomäktenskapliga barn vara en ofrånkomlig reform ur rättvisesynpunkt.¹²²

För att arvsrätten inte skulle bli illusorisk måste de utomäktenskapliga barnen erhålla samma laglotsanspråk som äktenskapliga barn. Det erinrades om möjligheten att upprätta testamente och det ansågs föreligga ett visst utrymme för vissa dispositioner till den efterlämnade familjen.¹²³ Efterlevande make skulle också kunna skyddas genom äktenskapsförord.¹²⁴

Vid en utvärdering av den stärkta arvsrätten för en efterlevande make framför gemensamma barns arvsrätt undersöktes även reglerna rörande särkullbarn, bl.a. laglotsanspråket.¹²⁵ Det visade sig att särkullbarn delas in i tre olika grupper av makarna: Särkullbarn som skall ärva lika mycket som de gemensamma barnen, särkullbarn som skall ärva sin laglott och särkullbarn som inte skall ärva någonting alls.¹²⁶ Omgifta arvsplanerade inte alltför sällan för att gynna den nya familjen på bekostnad av särkullbarn. Utredningen ansåg att särkullbarnet alltid har rätt att direkt utfå sin laglott när föräldern dör och att regleringen vid en laglotskränkning får anses tillräcklig för att tillgodose särkullbarnets intresse av skydd mot arvsplanering, därmed behövde inte bröstarvingens skydd utvidgas.¹²⁷

4.3 Diskussionen om ett eventuellt avskaffande av laglotten

För att skapa ett starkare skydd för efterlevande make föreslog 1981 års familjesakkunniga i en utredning rörande en ny äktenskapsbalk ändringar i ärvdabalken¹²⁸ De familjesakkunniga föreslog att laglotten skulle avskaffas men nästan alla remissinstanser ansåg att laglotten borde behållas. Även departementschefen var kritisk till förslaget och menade bland annat att ett avskaffande skulle innebära ett brytande av den nordiska rättslikheten i frågan då de övriga nordiska länderna ställt sig avvisande till ett avskaffande. Syftet att skydda efterlevande make skulle kunna tillgodoses på annat sätt.¹²⁹

4.3.1 Förslaget om att avskaffa laglotten

Enligt de familjesakkunniga skulle ett avskaffande av laglotten kunna få störst betydelse för särkullbarn. Ett avskaffande av laglotten skulle även kunna äventyra arvsrätten från båda föräldrarna för utomäktenskapliga barn.

---

¹²² Prop. 1958 A: 144, s. 96.

¹²³ SOU 1954:6, s. 74.

¹²⁴ Ibid. s. 95.

¹²⁵ SOU 1998:110, s. 67.

¹²⁶ Ibid. s. 221.

¹²⁷ Ibid. s. 201.

¹²⁸ Prop. 1986/87:1, s. 1.

¹²⁹ Ibid. s. 79 f.

Det skulle dock vara en skillnad med att avskaffa laglotten idag eftersom särkullbarn skulle kunna komma att göras arvlösa istället för utomäktenskapliga barn. Vid konkurrens mellan olika bröstarvingars intressen i arvlåtarens olika successiva familjebildningar ansåg de familjesakkunniga att främst barn i behov av underhåll skulle förtjäna uppmärksamhet. Samtidigt ansåg man att för dessa barns behov av underhåll fanns ett grundskydd att få genom underhållsreglerna. Det ansågs dock kunna vara av värde att arvlåtaren skyddade dessa barn före äldre ekonomiskt oberoende barns anspråk på laglott och testamente. Det borde däremot inte föreligga någon direkt på lag grundad rätt för underhållsberättigade barn till den avlidnes kvarlåtenskap.

Även om ett avskaffande av laglotten inte ansågs vara en alltför långtgående reform när det fanns en efterlevande make och bröstarvingar, ansågs det kunna bli problematiskt om den avlidnes familj gynnades på ett sådant sätt som särkullbarnen skulle kunna uppfatta som otillbörligt.¹³⁰

4.3.2 Argumentet att laglottsinstitutet har försvagats av samhällsutvecklingen

Familjesakkunniga menade att de skäl som tidigare förespråkade laglottsinstitutet hade försvagats av samhällsutvecklingen. De menade att bröstarvingarna inte längre var beroende av arvet efter föräldrarna för sin försörjning, även om det till viss del garanterade arvet visserligen kunde underlätta bröstarvingarnas försörjningsfråga. Bröstarvingarna delar idag på en kvarlåtenskap som är större än den var tidigare. Anledningen är att dagens arvlåtare har såväl bättre ekonomi som färre barnkullar än vad arvlåtare hade förr i tiden. Det är även vanligt att istället för att vara små barn vid arvlåtarens död så är bröstarvingarna vuxna. De familjesakkunniga menade också att laglottens funktion sannolikt mer låg på det känslomässiga planet för bröstarvingarna än på det värdemässiga eftersom laglotten berättigar till en kvotdel i kvarlåtenskapen.¹³¹

Departementschefen ansåg att ett avskaffande av laglotten inte automatiskt skulle leda till ett skydd för efterlevande make. Istället skulle fältet lämnas fritt till förmån för testamentariska förordnanden till andra personer. Eftersom arvsrätt efter fadern och dennes släkt inte funnits i svensk rätt under så lång tid menade också departementschefen att tiden inte var mogen för att ta bort det skydd som laglotten innebar. Reformen om arvsrätt efter fadern och hans släkt måste först få genomslag i den allmänna uppfattningen. Remissutfallet av de sakkunnigas förslag visade också att frågan om laglottsinstitutets avskaffande var för tidigt väckt.¹³²

---

¹³⁰ SOU 1981:85, s. 209 f.

¹³¹ SOU 1981:85, s. 208 ff.

¹³² Prop. 1986/87:1, s. 80.

4.3.3 Rättviseargumentet

Enligt de familjesakkunniga kunde laglottsinstitutet leda till en tävlan mellan bröstarvingarna om arvlåtarens gunst. De familjesakkunniga menade att laglotten innebär en ofullkomlig rättvisa eftersom den begränsar sig till halva arvslotten.¹³³

Departementschefen var inte lika positiv till ett avskaffande av laglotten som de familjesakkunniga menade att vissa bröstarvingar skulle kunna gynnas av testamentariska förordnanden framför andra. Det förelåg en risk för att arvlåtarens särkullbarn skulle drabbas av laglottsinstitutets avskaffande. Det kan finnas flera orsaker för en arvlåtare att vilja utesluta särkullbarn genom testamentariska förordnanden. Som exempel ger departementschefen bristande kontakt, påverkan av familjen i det nya äktenskapet, motsättningar till maken eller barnen i det tidigare äktenskapet och en önskan om att skära av kontakten med barnen från ett tidigare förhållande och dess förälder.¹³⁴

4.3.4 Frågan om testamente

De familjesakkunniga menade att man kunde anta att arvsordningen fortfarande gav ett riktigt intryck för den sociala och ekonomiska samhörigheten som skall utgöra arvsordningens grund. De menade dock att genom arvlåtarens förordnande genom testamente ges ett starkt stöd för en fastare samhörighet mellan testator och testamentstagaren, än den som arvsordningen ger vid handen. De ansåg att det fanns starka skäl för en fullständig testationsfrihet och att det inte fanns skäl att behålla laglotten i vissa situationer, inte ens mellan vissa grupper av arvingar. Familjesakkunniga utgick ifrån att den egendom som överläts genom testamente skulle begagnas till förmån för barnen i den nya familjen. De menade dock att arvlåtaren även kunde avse att genom testamente förordna att egendom av viss släktkaraktär skulle gå tillbaka till barnen i denna familj.¹³⁵ Enligt de sakkunnigas undersökningar är det förhållandevis ovanligt att testamente upprättas till förmån för andra än arvlåtarens närmaste släktingar. Departementschefen menade därmed att laglotten inte har så stor betydelse när det gäller att skydda mot testamentariska förordnanden till förmån för utomstående personer, men att laglottens betydelse som instrument för att åstadkomma rättvisa mellan arvingar kvarstår.¹³⁶

---

¹³³ SOU 1981:85, s. 209.

¹³⁴ Prop. 1986/87:1, s. 80.

¹³⁵ SOU 1981:85, s. 211.

¹³⁶ Prop. 1986/87:1, s. 79.

4.3.5 Den fortsatta diskussionen om ett avskaffande

Lagstiftarens diskussion om laglotten slutade inte efter de familjesakkunnigas förslag. Ärvdabalkssakkunniga framförde i sitt slutbetänkande, *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*, en önskan om en genomlysning av laglottsinstitutet för att pröva avvägningen mellan arvlåtares och bröstarvinges rätt. Detta motiverades med att man inte har velat se en utvidgning av laglottsinstitutet eller förstärka särkullbarns relativt omfattande skydd för att inte de viktiga instituten äktenskapsförord, bodelning, gåvor och testamenten som förmånstagarförordnanden skall försvagas. Med anledning av ljuset av rättsutvecklingen i Norden och EU ansåg utredningen att det kunde finnas skäl till en fördjupad diskussion kring laglotten. Utan att det utvecklas närmare eftersom det föll utanför den aktuella utredningens översyn konstaterade utredningen att:¹³⁷

*”Berättigade skyddsintressen för barn och make kan utformas utan att man bibehåller nuvarande på ättensamhället grundade institut.”*¹³⁸

---

¹³⁷ SOU 1998:110, s. 222.

¹³⁸ Ibid. s. 73.

5 Normativa grundmönster

En stor del av rättsreglernas innehåll är en juridisk kodifiering av de moraliska sedvänjor och grundhållningar som utbildas i samhället.¹³⁹ Anna Christensen utvecklade genom sin modell normativa grundmönster inom den sociala dimensionen en modell som bygger på bilden av rätten som ett ”normativt fält”.¹⁴⁰ Juridiken är ett socialt fält vari det normativa grundmönstret återspeglas. Det finns olika normativa grundmönster vilka fungerar som poler som attraherar eller repellerar den rättsliga regleringen med olika kraft. Därmed kan den rättsliga regleringen hamna olika i fältet beroende på vilken dragningskraft som de olika polerna vid en viss tidpunkt utövar.¹⁴¹ Skilda grundläggande normativa värderingar inverkar på rättsreglernas utformning och tillämpning.¹⁴²

Den rättsliga regleringen är inte stabil utan är hela tiden under påverkan av de normativa krafterna i fältet och rör sig därmed mot de olika normativa polerna. Man måste därmed beakta andra normativa grundmönster som påverkar samma rättsliga reglering när man studerar ett visst normativt grundmönster.¹⁴³

Modellen med normativa grundmönster är deskriptiv och innebär således inte att man normativt förespråkar ett grundmönster.¹⁴⁴ De normativa grundmönstren går igen i olika sammanhang och har en viss konstans.¹⁴⁵

5.1 Uppsatsens tre normativa grundmönster

Gemenskap och ekonomisk självständighet/ individuell äganderätt/ nyttjanderätt är grundmönster som Eva Ryrstedt har använt sig av inom familjerätten.¹⁴⁶ Med dessa normativa grundmönster i åtanke har jag i huvudsak funnit tre normativa grundmönster för detta arbete. De tre normativa grundmönstren väljer jag att kalla för *blodsband*, *social och ekonomisk gemenskap* samt *individens förfoganderätt*. Under *individens*

---

¹³⁹ Hydén, Håkan, Normativa grundmönster – mot en teori om rättsliga förändringsprocesser, Lund 2000, s. 123 med vidare hänvisning till Christensen, Anna, Tidskrift for Rettsvitenskap 1996.

¹⁴⁰ Inghammar, Andreas, Funktionshindrad – med rätt till arbete? En komparativ studie av arbetsrättsliga regleringar kring arbete och funktionshinder i Sverige, England och Tyskland, Lund 2007, s. 38. Se även Numhauser-Henning, Ann, Perspektiv på likabehandling och diskriminering, Lund 2000, s. 30.

¹⁴¹ Hydén, s. 124.

¹⁴² Inghammar, s. 38.

¹⁴³ Hydén, s. 125.

¹⁴⁴ Inghammar, s. 38.

¹⁴⁵ Hydén, s. 123.

¹⁴⁶ Ryrstedt, Eva, Bodelning och bostad, Ekonomisk självständighet eller gemenskap, Lund 1998, s. 413 f.

förfoganderätt faller gåva och testamente medan arvsrätten och laglotten faller under blodsband.

Blodsband, social och ekonomisk gemenskap och *individens förfoganderätt* står som regel i motsatsförhållande till varandra men samverkar ibland i varierande grad. En vidare fördjupning av dessa tre normativa grundmönster återfinner läsaren i analysen för detta arbete.

6 Analys

6.1 Arvlåtarens legala ställning avseende laglotten när det finns bröstarvingar

6.1.1 En omfattande frihet under livstiden

En individ har en stark legal ställning och omfattande frihet att förfoga över sin egendom under livstiden. Anledningen till detta är att testamentsrätten utgår från en princip om testamentsfrihet,¹⁴⁷ och att en testator har en principiellt full frihet att bestämma testamentets innehåll.¹⁴⁸ Det har till och med sagts att när testator inte är intresserad av den legala arvsordningen kan testamentsrätten sägas vara en fortsättning på den privata äganderätten.¹⁴⁹ Testamentsrätten ger testator flera möjligheter att förordna om hur egendomen skall tillfalla testamentstagaren. Jag menar att ett uttryck för den omfattande testamentsfriheten återfinns i de olika variationer som en testator kan förordna om hur egendom skall tillfalla en testamentstagare. Några exempel är att arvlåtaren kan förordna om att mottagaren skall erhålla egendom med full äganderätt eller fri förfoganderätt.

Ytterligare uttryck för arvlåtarens omfattande förfoganderätt är att testamentstolkningen utgår från testators vilja.¹⁵⁰ Det får därmed anses som ett uttryck för såväl arvlåtarens testamentsfrihet och fria förfoganderätt över sin egendom. Testamentsfriheten och friheten att bestämma över testamentets innehåll är starka tecken för den fria förfoganderätt som arvlåtaren har avseende testamente. Testatorns fria förfoganderätt leder till bedömningen att inom det normativa fältet där testamentsrätten rör sig är grundmönstret *individens förfoganderätt* det starka grundmönstret.

Även för gåva skall *individens förfoganderätt* anses vara det normativa grundmönster som dominerar på det normativa fältet och attraherar den rättsliga regleringen. Anledningen till ett sådant konstaterande är att någon reglering som förhindrar en gåvogivare att bortge egendom under livstiden inte har återfunnits genom denna uppsats. Istället är det så att en gåva är en benefik rättshandling och en livsrättshandling som fullbordas under givarens livstid.¹⁵¹ De regler som inskränker gåvan har först rättslig verkan efter gåvogivarens död. Detta kommer till uttryck i gåva *mortis causa* som innebär att gåva som är att likställa med testamente kan komma att återgå avseende den del som kränker bröstarvingens laglott.¹⁵² För gåva som

---

¹⁴⁷ SOU 1929:22, s. 69.

¹⁴⁸ Kaariniemi, s. 14.

¹⁴⁹ Ibid. s. 15.

¹⁵⁰ 1 § 1 st. 11 kap. ÄB

¹⁵¹ Malmström 1989, s.7 f. och Kaariniemi, s. 13.

¹⁵² 4 § 7 kap. ÄB

arvlåtaren gett bröstarvinge i livstiden gäller att denna som regel skall avräknas på arvslottet som förskott.¹⁵³ Förskott på arv kan innebära skyldighet för bröstarvinge att avräkna förskottet på laglotten.¹⁵⁴ Avräkningen sker först efter arvfallet eftersom laglotten beräknas på kvarlåtenskapens värde.¹⁵⁵ Därmed skall *individens förfoganderätt* inte bara anses dominerande utan också i allra högsta grad starkt under gävogivarens livstid.

Arvlåtarens rättsliga ställning är alltså stark rörande testamente vilket kommer till uttryck i testamentsfriheten och respekten för testators vilja. Den rättsliga regleringen för testamente attraheras starkt av grundmönstret *individens förfoganderätt* som har den avgörande betydelsen för testatorns rättsliga ställning. Även vid gåva är arvlåtarens rättsliga ställning stark eftersom denna inte inskränks under livstiden. *Individens förfoganderätt* attraherar även rätten på detta område. Med anledning av med den styrka som *individens förfoganderätt* dominerar den rättsliga regleringen avseende gåva och testamente påverkas inte arvlåtarens rättsliga ställning av att det finns bröstarvingar.

6.1.2 Med döden som brytpunkt för arvlåtarens rättsliga ställning

Vid arvlåtarens död inträder en brytpunkt för den påverkan som grundmönstret *individens förfoganderätt* har på den rättsliga regleringen. Brytpunkten kommer till uttryck i att laglotten beräknas på kvarlåtenskapens värde.¹⁵⁶ Andra grundmönster blir därefter starkare än *individens förfoganderätt* eftersom andra poler dominerar det normativa fält där laglotten rör sig.

Efter arvlåtarens död gäller därmed andra regler för de rättshandlingar som arvlåtaren utförde under livstiden och en gåva eller ett testamente kan därför komma att kränka en bröstarvinges laglott. Den avlidnes vilja skall visserligen respekteras och det råder testamentsfrihet men det gäller med undantag för laglotten.¹⁵⁷

På sätt och vis skulle den möjlighet som reglerna om gåva innebär om avräkning på bröstarvinges laglott kunna tolkas som om *individens förfoganderätt* inte bemöts av andra och starkare grundmönster efter arvlåtarens död. Anledningen för en sådan tolkning är att följden av gåva blir att laglotten inte måste uttas ur *kvarlåtenskapen* eftersom laglotten redan anses ha tillfallit bröstarvingen. Den rättsliga effekten av arvlåtarens död kvarstår dock med skillnaden att bröstarvingen redan mottagit den andel av laglotten som gåvan motsvarar under arvlåtarens livstid. Det kan också

---

¹⁵³ 1 § 6 kap. ÄB.

¹⁵⁴ 2 § 7 kap. ÄB.

¹⁵⁵ SOU 1929: 22, s. 400.

¹⁵⁶ Ibid. s. 400.

¹⁵⁷ Ibid. s. 71 och Malmström, s. 13 f.

innebära att en del av laglotten anses uppfylld men kanske inte till fullo eftersom den baseras på den avlidnes kvarlåtenskap. Eftersom brytpunkten för laglotten inträder efter arvlåtarens död kan därmed inte arvlåtaren genom gåva under livstiden förhindra att kvarlåtenskapen kan komma att tas i anspråk för laglotten.

Det kan vara möjligt för en person att testamentera bort hela kvarlåtenskapen under förutsättning att bröstarvingarna har fått motsvarande laglotten i gåva som skall avräknas.¹⁵⁸ Eftersom döden utgör brytpunkten får regler kring laglotten effekt efter arvlåtarens död. Det är fråga om de regler som innebär att arvlåtaren inte får förordna om vad som ingår i bröstarvinges laglott enligt 5 § 7 kap. ÄB eller föreskriva om någons nyttjanderätt till kvarlåtenskapen.¹⁵⁹ Även det förstärkta laglottsskyddet är ett tecken på detta. Den egendom som arvlåtaren bortgivit under livstiden, som är att likställa med testamente, kan komma att återbäras eller ersättning utgivas för dess värde till den kränkta laglottsarvingen.¹⁶⁰ Ett annat exempel är att arvlåtaren inte får utesluta bröstarvingen från den legala arvsföljden eller mot dennes vilja beröva bröstarvingen ställning som arvinge.¹⁶¹

Arvlåtarens död utgör brytpunkten för den frihet som arvlåtaren har haft att förfoga över sin egendom under livstiden avseende den del som utgör laglotten.

6.2 Lagstiftarens motivering av arvlåtarens legala ställning

För att finna lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning bör svaret sökas i lagstiftarens resonemang kring själva laglottsinstitutet. Detta resonemang är också tillämpligt på lagstiftarens motivering till bröstarvingens legala ställning då dessa två legala ställningar får anses tätt knutna till varandra. De står nämligen i motsatsförhållande till varandra eftersom arvlåtarens rättsliga ställning många gånger diskuteras i förhållande till bröstarvingens skydd. Lagstiftarens motivering av arvlåtarens legala ställning återfinns också i lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning vid gåva och testamente.

6.2.1 Lagstiftarens resonemang kring laglottsinstitutet

Existensen av laglottsinstitutet motiverar lagstiftaren främst på tre olika sätt: släktskap, frågan om rättvisa mellan arvingar och den yngre generationens frihet från den äldre generationens inflytande.

---

¹⁵⁸ Walin, s. 171.

¹⁵⁹ Ibid. s. 198.

¹⁶⁰ 4 § 7 kap. ÄB.

¹⁶¹ Ibid. s. 176.

Detta kommer till uttryck i laglottens syfte att säkra den avlidnes kvarlåtenskap åt släktingarna. Motiveringen återfinns i den ekonomiska och sociala samhörighet som ofta återfinns mellan arvlåtare och bröstarvinge. Detta utgör också grunden för arvsrätten.¹⁶² En motivering till släktskapet är även argumentet om successionsrätten som den naturliga normen och att testamentssuccession därmed vore ett undantag.¹⁶³ Rättvisa mellan bröstarvingarna kommer till uttryck i att de tillförsäkras inbördes rättvisa för det fall arvlåtaren avser att gynna annan bröstarvinge genom testamente.¹⁶⁴

Slutligen sägs det även att den yngre generationen skall upprätthålla frihet mot den äldre generationen.¹⁶⁵ Denna frihetstanke för bröstarvingen avseende laglotten kommer till uttryck i resonemanget om arvslöshetsgörelse. Grunden för detta är att det har sagts att arvslöshetsgörelse är förankrat med laglotten. För att inte försvaga laglottsinstitutet har det nämligen inte ansetts lämpligt att arvlåtaren ges befogenheten att avgöra om arvslöshetsgörelse oavsett dennes subjektiva uppfattning.¹⁶⁶ Den slutsats som måste dras av detta är att arvlåtaren på intet sätt skall kunna påverka bröstarvingens rätt till laglott, utan att bröstarvingen skall vara skyddad mot arvlåtarens godtycke.

6.2.2 Lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning vid gåva

Eftersom regeln om skydd mot gåvor som till syftet är att likställa med testamente föreslogs med anledning av att förfoganden till förmån för nya äktenskap eller barn i nya barnakullar,¹⁶⁷ måste detta tolkas så att individens legala ställning är beroende av bröstarvingens legala ställning. Det skall också tolkas så att bröstarvingen utgör lagstiftarens skyddsobjekt. Individen skall alltså inte kunna missgynna bröstarvinge till förmån för nya familjebildningar.

En motivering till varför gåva skall ses som arvsförskott har varit att om inte hänsyn togs till en gåva från arvlåtaren till bröstarvingen så skulle arvlåtarens möjlighet att förfoga över sin egendom genom testamente bli mindre än om förskottet inte skulle ha getts. Lagstiftaren menar också att arvlåtaren uppenbarligen räknat med att gåvan skall avräknas som förskott på laglotten.¹⁶⁸ Med denna motivering måste det anses att lagstiftaren presumerar att en arvlåtare vill att egendom skall tillfalla bröstarvingarna. Jag upplever därmed en avsaknad av en medvetenhet hos lagstiftaren om att arvlåtaren kan vilja skänka bort egendom till annan än bröstarvinge.

---

¹⁶² SOU 1981: 85, s. 207 och Prop. 1958:144, s. 321.

¹⁶³ SOU 1925:43, s. 299.

¹⁶⁴ SOU 1981:85, s. 207.

¹⁶⁵ SOU 1929:22, s. 331 f.

¹⁶⁶ Ibid. s. 330 f.

¹⁶⁷ SOU 1998:110, s. 211.

¹⁶⁸ SOU 1925:43, s. 303.

Dessutom upplever jag att lagstiftaren utgår från att när egendom bortskänks görs detta till arvlåtarens familj. En diskussion och en medvetenhet hos lagstiftaren om att arvlåtaren kan vilja förfoga över egendom till annan än den som tillhör arvlåtarens familj vore därför på sin plats.

6.2.3 Lagstiftarens motivering till arvlåtarens legala ställning vid testamente

Lagstiftaren har ansett det vara av stor vikt att arvlåtaren själv skall få förfoga över sin egendom i stor utsträckning. Därmed har också testamentsfriheten givits stor vikt. Detta har kommit till uttryck när testamentsfriheten understrukits som en motvikt till monopol tendenser och uniformitetssträvanden. Ett ytterligare uttryck är att det har ansetts att offervilligheten för ideella syften skulle utvecklas genom testamentsfriheten och att testamentsfrihet vore en stark faktor till skapande och vidmakthållande av förmögenhet.¹⁶⁹ Motiveringen har varit att eftersom arvlåtaren kan bestämma över egendomen på detta vis behöver inte arvlåtaren förbruka egendomen under livstiden, vilket annars kunde ha varit ett sätt för denne att förverkliga sin vilja i strid med grunderna för lagstiftningen. Dessutom kan testamentsfriheten inskränkas genom laglotten.¹⁷⁰

Som skäl för laglottsinstitutet i förhållande till testamente har också framförts att testamentsfriheten använts i ringa utsträckning. Därmed skulle skälen mot laglotten inte upplevas som alltför tryckande.¹⁷¹ Vissa har uttryckt att laglotten i vissa fall kan medföra en obehörig inskränkning i testamentsfriheten.¹⁷² Det måste med anledning av vad som nu noterats konstateras att den testamentsfrihet som existerar gör det av den anledningen att lagstiftaren anser sig tvungen att ge arvlåtaren testamentsfrihet. Det har även varit för att det inte skall anses stötande att utvidga testamentsfriheten så att bröstarvingarna kan lämnas lottlösa till förmån för en annan bröstarvinge.¹⁷³ Av denna anledning måste återigen sägas att det är bröstarvingen som utgör lagstiftarens skyddsobjekt även om vissa har uttryckt att laglotten skulle innebära en inskränkning i testamentsfriheten.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ SOU 1929:22, s. 56.

¹⁷⁰ SOU 1929:22, s. 56 och s. 69.

¹⁷¹ SOU 1981:85, s. 210 med vidare hänvisning till SOU 1925:43, s. 300.

¹⁷² 1 LU 1928:21, s. 76.

¹⁷³ SOU 1925:43, s. 299 f.

¹⁷⁴ 1 LU 1928:21, s. 76.

6.2.4 En avvägning mellan arvlåtares och bröstarvinges legala ställning

Lagstiftarens motivering av den legala ställningen för arvlåtare innebär att det får anses att lagstiftaren menar att det är av stor vikt att arvlåtaren ges en stor förfoganderätt över sin egendom, för såväl gåva som testamente. Testamentsfriheten är stark, delvis av praktiska skäl eftersom en avsaknad skulle kunna leda till ett försök att kringgå denna under livstiden. Lagstiftaren anser att arvlåtaren skall äga testamentsfrihet, denna har ju ett starkt skydd. Genom testamentsfrihetens inskränkning genom laglotten,¹⁷⁵ vägs arvlåtarens och bröstarvingens intressen gentemot varandra. Bröstarvingen blir det legala skyddsobjektet, vilket bland annat kommer till uttryck i argumentet att bröstarvingen skall vara fri från den äldre generationens inflytande,¹⁷⁶ och att gåvor som till syftet är att likställa med testamente föreslogs som en följd av att de skedde till förmån för nya familjebildningar.¹⁷⁷ Genom att göra bröstarvingen till skyddsobjekt blir följden att arvlåtarens legala ställning motiveras utifrån bröstarvingens legala ställning. Därmed blir inte heller arvlåtarens rättsliga ställning självständig.

6.3 Bröstarvingens legala ställning

I detta kapitel besvaras de båda frågeställningarna om hur bröstarvinges legala ställning ser ut gentemot arvlåtaren avseende laglotten och hur lagstiftaren motiverar bröstarvingens legala ställning. För bröstarvingens legala ställning används resonemanget i det föregående kapitlet 6.2.4.

6.3.1 Bröstarvingens legala ställning gentemot arvlåtaren

Frågeställningen om hur en bröstarvinges legala ställning ser ut gentemot arvlåtaren avseende laglotten besvaras främst på det sätt som frågan om arvlåtarens rättsliga ställning: Bröstarvingen utgör det legala skyddsobjektet.¹⁷⁸ Bröstarvingen har därmed den starkare rättsliga ställningen av arvlåtare och bröstarvinge. Denna starka rättsliga ställning visas på flera sätt varav några exempel är följande: Bröstarvingen har alltid rätt att få ut sin laglott.¹⁷⁹ Bröstarvingen är skyddad mot arvlåtarens testamenteriska dispositioner,¹⁸⁰ när arvlåtaren ger bort egendom under sådana omständigheter eller villkor att gåvan till syftet är att likställa med testamente,¹⁸¹ och för det fall bröstarvingen avstår från arv i förväg och

---

¹⁷⁵ SOU 1929:22, s. 56 och s. 69.

¹⁷⁶ Ibid. s. 331 f.

¹⁷⁷ SOU 1998:110, s. 211.

¹⁷⁸ Se uppsatsens kapitel 6.2.2.

¹⁷⁹ 1 § 7 kap. ÄB och Prop. 1986/87:1, s. 79.

¹⁸⁰ SOU 1981:85, s. 206.

¹⁸¹ 4 § 1 st. 7 kap. ÄB.

genom godkännande av testamente.¹⁸² Att arvingen är skyddad mot förväga arvsavstående och godkännande av testamente visar också på dennes självständiga ställning gentemot arvlåtaren som innebär att arvlåtaren inte kan utöva påtryckningar på bröstarvingen.

Bröstarvingens laglott kan dock till viss del påverkas av arvlåtarens förfogande eller rättshandlande under livstiden på så vis att bröstarvingen blir skyldig att avräkna vad han eller hon mottagit från arvlåtaren såsom förskott på arv.¹⁸³ Detta utgör dock inget problem för bröstarvingen utan måste tolkas som dennes laglottsskydd. Innebörden blir ju ändå att bröstarvingen har rätt till den andel som utgör laglotten men att det kan anses som att bröstarvingen redan erhållit denna.

Bröstarvingen har på detta vis ett mycket starkt skydd mot arvlåtarens försök att undandra bröstarvingen laglotten men skyddet och rätten till arv sträcker sig inte längre än till just laglotten.¹⁸⁴ Utanför laglotten står bröstarvingen därmed tillbaka för arvlåtarens rätt att förfoga över sin egendom. Bröstarvingen rättsliga ställning avseende den andel som utgör laglotten måste dock tolkas som absolut.

6.3.2 Hur bröstarvingens legala ställning motiveras

Hur motiverar då lagstiftaren bröstarvingens legala ställning? Motiveringen för den legala ställningen för bröstarvingen ger lagstiftaren i de band som föreligger mellan arvlåtaren och bröstarvingen. Det starkaste bandet mellan arvlåtaren och bröstarvingen har genom rättsutvecklingen blivit det normativa grundmönster som jag kallar för *blodsband* men även det normativa grundmönstret *social och ekonomisk gemenskap* har betydelse.

Lagstiftaren efterfrågade i äldre lagstiftning en känsla av samhörighet mellan arvlåtare och bröstarvinge. Denna samhörighet, och därmed det band som föreligger mellan arvlåtare och bröstarvinge, ansågs utgöras av den sociala och ekonomiska samhörigheten. Den ekonomiska och sociala samhörigheten ansågs vara en regelmässig följd av det nära släktskapet mellan arvlåtaren och bröstarvingen och det ansågs därmed naturligt och följdriktigt att förtäta arvet där det var som tätast i form av en laglott för arvingarna.¹⁸⁵ Genom införandet av lika arvsrätt för äktenskapliga och utomäktenskapliga barn förändrades dock synen på vad som ingick i bandet mellan arvlåtare och bröstarvinge. Tidigare utgjorde inte enbart blodsbandet arvsrättens grund utan arvsrättens grund var blodsbandet i förening med därmed förknippad social och ekonomisk samhörighet.¹⁸⁶ Dagens lagstiftning innebär att den tidigare så viktiga samhörigheten inte längre skall tillmätas den avgörande vikt som den tidigare gjorde när så nära

---

¹⁸² 2 § 1 st. 17 kap ÄB och SOU 1981:85, s. 207.

¹⁸³ 2 § 7 kap. ÄB.

¹⁸⁴ 1 § 7 kap. ÄB och Prop. 1986/87:1, s. 79.

¹⁸⁵ Prop. 1958:144, s. 321 och SOU 1925:43, s. 299.

¹⁸⁶ Prop. 1958:144, s. 322 och SOU 1954:6, s. 73 f.

släktskap föreligger som mellan fader och barn.¹⁸⁷ Därmed anser jag att det i fråga om arvsrättens grund och på så vis även bröstarvingens legala ställning avseende laglotten kan tolkas så att lagstiftaren har motiverat bröstarvingens legala ställning utifrån de två grundmönstren, *blodsband* och *social och ekonomisk gemenskap*, vilka har haft olika genomslagskraft då de varit olika starka vid olika tillfällen. Tidigare var *social och ekonomisk gemenskap* det starkare grundmönstret medan det idag måste anses vara *blodsband* som är det starkare.

Utöver *blodsbandet* har också bröstarvinges legala ställning motiverats som en rättvisefråga. Rättvisekravet avser att i möjligaste mån likställa bröstarvingar sinsemellan. Rättvisetanken har sin grund i den arvsrättsliga skillnad som tidigare förelåg mellan äktenskapliga barn och utomäktenskapliga barn.¹⁸⁸ Lagstiftaren anser att det föreligger en risk att särkullbarn missgynnas. Även om det har ansetts att ett särkullbarn har rätt att få ut sin laglott direkt när arvlåtaren dör har det inte setts som nödvändigt att en bröstarvinge får ett större skydd mot arvsplanering än så.¹⁸⁹

6.4 Varför ser den legala ställningen för arvlåtare och bröstarvinge ut som den gör?

Svaret på varför den legala ställningen för arvlåtare och bröstarvinge ser ut som den gör återfinns till stor del i förarbeten till ärvdabalken men bör också sökas historiskt i arvsrättens och testamentsrättens utveckling. Anledningen är att de olika intressen som har påverkat utformningen av lagstiftningen har tillgodosetts och värderats olika vid olika tidpunkter.¹⁹⁰ Därför går det enligt min mening att finna svaret genom teorin om normativa grundmönster då olika normativa grundmönster fungerar som poler som attraherar den rättsliga regleringen. Resultatet kan därför också komma att variera och har så gjort genom rättsreglernas utveckling.

För att beskriva den intressekollision som uppstår mellan arvlåtare och bröstarvinge rörande laglotten har jag delat upp den rättsliga regleringen i tre olika delar med laglott, testamente och gåva var för sig. Därefter kommer jag att sammanföra dem i ett gemensamt rättsområde, arvsrätten, efter den brytpunkt som arvlåtarens död utgör.

6.4.1 De normativa grundmönstren inom arvsrätten

Släktskapet har varit av avgörande historisk betydelse för egendomens fördelning. För de första reglerna om arv var jordbesittningen av avgörande

---

¹⁸⁷ Prop. 1958:144, s. 62.

¹⁸⁸ Prop. 1969:124, s. 89 och Prop. 1958 A.144, s. 97.

¹⁸⁹ SOU 1998:110, s. 201.

¹⁹⁰ Brattström m.fl. s. 16.

betydelse för den ekonomiska och sociala ställningen samt försörjningen i samhället. Eftersom arvet på så vis ogärna splittrades och fördelades för att vara fördelaktigt för familj och släkt menar jag att det redan tidigt var *blodsbandet* som var det grundmönster som främst attraherade den rättsliga regleringen. Däremot har inte *blodsbandet* alltid varit ett ensamt dominerande grundmönster. Vid 1900-talets början var blodsbandet en nödvändig betingelse för arvsrätt men även social tillhörighet mellan arvlåtare och arvinge krävdes.¹⁹¹ *Blodsband* var i sig inte en tillräckligt stark pol att ensam attrahera den rättsliga regleringen utan samverkade med ytterligare ett grundmönster, *social och ekonomisk gemenskap*.

Blodsbandet får idag sägas vara det grundmönster som attraherar den rättsliga regleringen starkast av *blodsband* och *social och ekonomisk gemenskap*. Men även rättvisetanken, som är ett argument för laglotten, skulle kunna tolkas som ett grundmönster. Eftersom denna rättvisa gäller för bröstarvingar, grundar sig på det biologiska bandet och jag inte har funnit rättvisetanken i någon utmärkande diskussion rörande arvlåtarens ställning anser jag att rättvisetanken bör räknas in under grundmönstret *blodsband*.

6.4.2 De normativa grundmönstren inom testamentsrätten

Eftersom utgångspunkten i den tidiga svenska lagstiftningen var att egendom tillhörde familjen och släkten kunde inte enskilda medlemmar förordna över tillgångar genom testamente.¹⁹² Det grundmönster som jag kallar för *individens förfoganderätt* saknades eftersom *blodsbandet* dominerade så totalt. Testamentsrättens framväxt under 1200-talet berodde på kyrkans försorg,¹⁹³ och därmed inte ursprungligen på någon påverkan av *individens förfoganderätt*. Istället var *blodsbandet* en stark pol eftersom det även återfanns en önskan om att bevara egendom åt släkten i testamentsrätten. Under 1600-talet inträdde dock andra bidragande faktorer. Behovet av dödsdispositioner växte med anledning av sociala förändringar, förmögenheters framväxt, mer rörliga ekonomiska förhållanden och dödrisken i krig.¹⁹⁴ Testamentsrätten utvecklades sedan under 1700-talet och 1800-talet för att slutligen genom 1930 års testamentslag markera testamentsfriheten som en central betydelse, vilket ligger till grund för nuvarande testamentslag.¹⁹⁵ Det är därför först genom 1930 års testamentslag som vi ser *individens förfoganderätt* i form av testamentsfrihet.

---

¹⁹¹ Ibid. s. 21.

¹⁹² Ibid. s. 19 och s. 29.

¹⁹³ Hafström, s. 129.

¹⁹⁴ Agell, s. 17 f.

¹⁹⁵ Ibid. s. 19.

6.4.3 De normativa grundmönstren för gåva

Blodsbandet står tillbaka för *individens förfoganderätt* avseende gåva. I äldre förarbeten har lagstiftaren visat på en presumtion av gåva som arvsförskott på laglotten. Genom lagstiftarens presumtion av att detta är gåvogivarens vilja och den respekt lagstiftaren visar för den presumerade viljan,¹⁹⁶ kommer *individens förfoganderätt* till uttryck. Det får anses som en annan sak att *blodsbandet* ligger bakom lagstiftarens presumtion om att det är gåvogivarens vilja att gåvan skall anses som ett förskott på laglotten. *Blodsbandet* kommer också till uttryck när en gåva sker *mortis causa*, under sådana omständigheter att gåvan är att likställa med testamente. Bröstarvingen har då ett skydd till laglotten.¹⁹⁷ Detta aktualiseras dock inte förrän efter den brytpunkt som arvlåtarens död utgör.¹⁹⁸

Det kan även noteras att eftersom en gåva till bröstarvinge i första hand skall anses som laglott lämnar det större möjlighet för gåvogivaren eller arvlåtaren att förfoga över resterande egendom till förmån för annan än bröstarvinge genom testamente. Detta innebär också att *individens förfoganderätt* skall anses som stark.

6.4.4 En kollision mellan normativa grundmönster och rättsregler

Som tidigare har konstaterats attraheras den rättsliga regleringen för laglotten idag främst av det normativa grundmönstret *blodsband*. De två rättsliga regleringarna för testamente och gåva attraheras var och en för sig främst av *individens förfoganderätt*. De två rättsområdena testamente och gåva får avseende normativa grundmönster sägas överensstämja med varandra. I kapitel 6.1.2 konstaterades att arvlåtarens död utgör brytpunkten för dennes rättsliga ställning. Därmed föreligger inte heller någon egentlig kollision mellan arvlåtarens och bröstarvingens intressen under arvlåtarens livstid utan denna kollision uppstår först efter arvlåtarens död.

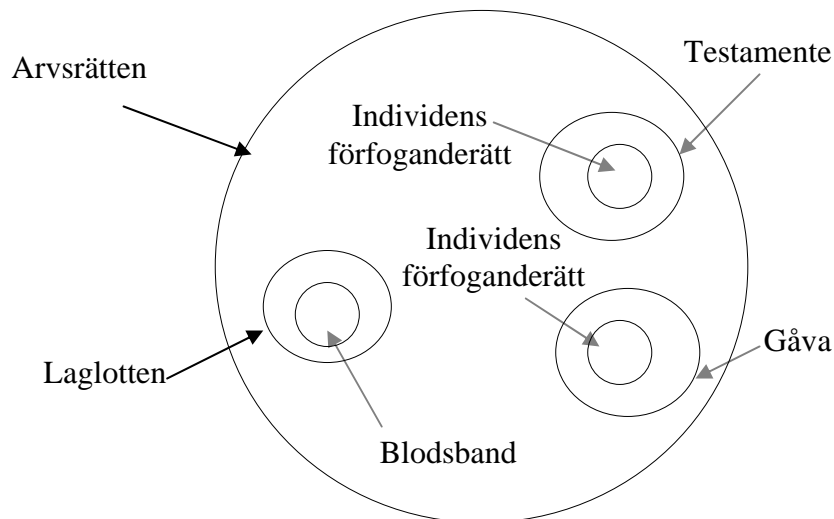
Intressekollisionen mellan arvlåtarens förfoganderätt över sin egendom och bröstarvinges skydd av den andel laglotten utgör synliggörs bäst genom att studera grundmönster och rättsområden i ett vidare perspektiv. Genom att vidga perspektivet till ett gemensamt rättsområde, som vi för enkelhetens skull kan kalla för arvsrätten, kan vi se hur dessa rättsregler därefter kolliderar med varandra avseende bröstarvinges och arvlåtarens rättsliga ställning. Det går också att beskriva arvsrätten som det normativa fält där grundmönstrena *blodsband* och *individens förfoganderätt* attraherar lagstiftningen med varierande styrka och där *blodsband* har starkast dragningskraft. En illustration ges av detta på följande sida.

---

¹⁹⁶ SOU 1925:43, s. 303 f.

¹⁹⁷ 2 och 4 §§ 7 kap. ÄB.

¹⁹⁸ Se föregående kapitel 6.1.2. Med döden som brytpunkt för arvlåtarens rättsliga ställning, för vidare utveckling av arvlåtarens död som brytpunkt.

Bilden visar de tre olika rättsområdena laglott, testamente och gåva samt de grundmönster som dominerar inom respektive rättsområde. När vi vidgar perspektivet till det gemensamma rättsområdet, arvsrätten, kan vi se hur grundmönstren och rättsreglerna kolliderar med varandra avseende bröstarvinges och arvlåtares rättsliga ställning.

6.4.5 Normativa grundmönster i förändring

Det torde vara troligt att de normativa grundmönster som påverkar den rättsliga regleringen av laglotten inte slutar med ett konstant starkt *blodsband*. Framväxten av *individens förfoganderätt* visar att normativa grundmönster inte är konstanta och att såväl den rättsliga regleringen som de normativa grundmönstren ständigt förändras. Dagens *blodsband* måste härledas tillbaka till det samhälle där tillhörighet till ätten grundade till ekonomisk trygghet genom att bibehålla egendom inom släkten.

7 Slutsats

Arvlåtarens legala ställning avseende laglotten när det finns bröstarvingar är stark avseende arvlåtarens rätt att förfoga över sin egendom under livstiden. Det normativa grundmönstret *individens förfoganderätt* attraherar den rättsliga regleringen vid såväl gåva som testamente. Arvlåtarens rättsliga ställning förändras efter arvlåtarens död. Bröstarvingen skyddas genom laglotten varför arvlåtarens rättsliga ställning skulle kunna sägas förändras retroaktivt på så vis att samma rättshandlingar får en annan rättsföljd efter döden.

Lagstiftaren motiverar arvlåtarens legala ställning utifrån en stark testamentsfrihet men också utifrån att en inskränkning av att denna ändå skulle kunna innebära försök från arvlåtaren att kringgå den legala arvsordningen. Laglottsinstitutet motiveras genom släktskap mellan arvlåtare och bröstarvinge, rättvisa mellan arvingar och att bröstarvingen skall vara självständig gentemot den äldre generationen. Därmed måste slutsatsen dras att arvlåtarens legala ställning är beroende av bröstarvingens legala ställning och att det är bröstarvingen som utgör lagstiftarens skyddsobjekt. Arvlåtaren har ingen självständig legal ställning avseende laglotten.

Bröstarvingens legala ställning gentemot arvlåtaren är absolut avseende laglotten. Bröstarvingens legala ställning har företräde framför arvlåtarens legala ställning men får effekt efter arvlåtarens död. Motiveringen av bröstarvingens legala ställning sker utifrån släktförhållandet mellan bröstarvinge och arvlåtare, genom det normativa grundmönstret *blodsband*, vilket även härrör sig från *social och ekonomisk gemenskap*. En ytterligare motivering är lagstiftarens önskan om att likställa bröstarvingar med varandra genom en rättvisetanke.

Svaret på frågan om varför den legala ställningen för arvlåtare och bröstarvinge ser ut som den gör återfinns när arvsrätten delas in i de tre mindre rättsområdena laglott, gåva och testamente. Eftersom dessa mindre rättsområden attraheras av olika normativa grundmönster som var och en är starka var för sig uppstår en kollision efter arvlåtarens död. De tre rättsområdena inträder då i ett större rättsområde där *blodsbandet* starkast attraherar den rättsliga regleringen istället för *individens förfoganderätt*.

De regler om laglott som finns idag är en kompromiss mellan två intressen. Lagstiftaren har valt en balansgång mellan dessa intressen, även om fokus främst ligger på bröstarvingen. Jag anser dock inte att det kommer att vara möjligt att behålla denna position. Grundmönstren kan inte ses som konstanta utan i förändring, vilket har visats genom rättsutvecklingen. Det är därmed troligt att de grundmönster som attraherar arvlåtarens och bröstarvingens legala ställning fortsätter att förändras. Det gäller särskilt med anledning av det moderna samhällets ändrade familjeförhållanden och

familjekonstellationer. Eftersom det är alltmer vanligt att leva i såväl nya som olika familjekonstellationer kan det komma att te sig märkligt att skydda individer på grund av biologiskt släktskap. Istället vore det troligt att en förändring sker med följden att *blodsbandet* står tillbaka för andra normativa grundmönster. Det kanske blir fråga om *individens förfoganderätt, social och ekonomisk gemenskap* eller kanske utvecklingen av helt nya normativa grundmönster.

Oavsett hur laglotten förklaras kan det konstateras att intressekollisionen rörande detta rättsinstitut inte är en okomplicerad fråga. Känsloladdade frågor om rättvisa, släktskapets betydelse och vilken frihet arvlåtaren skall ha att förfoga över sin egendom aktualiseras. Frågan är om det ankommer på lagstiftaren att frammana en arvsregel som är tvingande för arvlåtaren? Frågan är särskilt intressant i ett modernt samhälle där bröstarvingarna inte är beroende av laglotten och släktskapet för sin försörjning och där många familjekonstellationer snarare bygger på sociala band än på biologiska band.

Litteraturförteckning

Litteratur

- Agell, Anders, Testamentsrätt En lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull, 3:e upplagan, Iustus förlag AB, Uppsala 2003.
- Bergström, Sture, Andersson, Torbjörn, Håstad, Torgny, Lindblom, Per Henrik, Juridikens termer, 9:e upplagan, Liber AB, Falköping 2002.
- Boström, Viola, Tolkning av testamente, Juridiska institutionens skriftserie, no 7/2003.
- Brattström, Margareta, Singer, Anna, Rätt arv, Fördelning av kvarlåtenskap, 2:a upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala 2007.
- Hafström, Gerhard, Den svenska familjerättens historia, Juridiska Föreningen i Lund 1978, 9:e upplagan, 3:e tryckningen.
- Hydén, Håkan, Normativa grundmönster – mot en teori om rättsliga förändringsprocesser, Normativa perspektiv, Festskrift till Anna Christensen, Juristförlaget i Lund, Lund 2000.
- Inghammar, Andreas, Funktionshindrad – med rätt till arbete? En komparativ studie av arbetsrättsliga regleringar kring arbete och funktionshinder i Sverige, England och Tyskland, Juristförlaget i Lund, Lund 2007.
- Kaariniemi, Jari, Testamente – formkrav och testationsbehörighet, Juristförlaget JF AB, Stockholm 1992.
- Malmström, Åke, Testamentsrätt. Sjätte upplagan av Successionsrätt II ombesörjd av Anders Agell, Iustus Förlag, Juridiska Föreningen i Uppsala.
- Numhauser-Henning, Ann, Perspektiv på likabehandling och diskriminering, Antologi utgiven av Ann Numhauser-Henning, Juristförlaget i Lund, Lund 2000.

- Ryrstedt, Eva, Bodelning och bostad, Ekonomisk självständighet eller gemenskap, Juristförlaget i Lund, Lund 1998.
- Walin, Gösta, Kommentrar till Ärvdabalken, Del 1 (1-17 kap.): arv och testamente, 5: e omarbetade upplagan, Norstedts juridik, Stockholm 2000.
- Saldeen, Åke, Arvsrätt, en lärobok om arv, boutredning och arvskifte, Iustus förlag AB, Uppsala 2006.

Offentligt tryck

Lagutskottets utlåtanden

- 1 LU 1928:21 Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arv, dels ock i ämnet väckta motioner.

Statens offentliga utredningar

- SOU 1925: 43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II, Förslag till lag om arv m.m.
- SOU 1929:22 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken III, Förslag till Lag om testamente m.m.
- SOU 1954: 6 Ärvdabalk, Förslag av ärvdabalkssakkunniga.
- SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, Förslag av familjesakkunniga.
- SOU 1998:110 Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring.

Propositioner

- Prop. 1958:144 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.
- Prop. 1958 A: 144 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.
- Prop. 1969: 124 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i ärvdabalken, m.m.
- Prop. 1986/87: 86 Regeringens proposition 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m.

Hänvisade källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1954:6   Ärvdabalk, Förslag av sakkunniga.

Propositioner

Prop. 1958 B 23   Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.

Tidningsartiklar

Christensen, Anna,   Skydd för etablerad position – ett normativt grundmönster, Tidskrift for Rettsvitenskap 1996.